

И. А. ҚРИЛОВ

МАСАЛЛАР

И. А. КРИЛОВ

МАСАЛЛАР

Тошкент
Ғафур Ғулом қомидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1980

84P
К 81

Тақризчи филология фанлари кандидати
ТЕМУР НОРОВ

Тўловчи МУХТОР ХУДОЙҚУЛОВ

К $\frac{70402-210}{352(04)-80}$ 123—80 4702010200

ДОНО МАСАЛЧИ

Иван Андреевич Крилов 1769 йилда Москвада, солдатликдан армия офицери даражасигача кўтарилган хизматчи оиласида туғилди. Бўлажак реалист масалчининг ёшлик йиллари Урал ва Тверь (ҳозирги Калинин шаҳри)да ўтди.

Ёшлигиданоқ моддий қийинчиликлар азобини тотган И. А. Крилов дастлаб ўн икки ёшида идорада хизматчилик қилди. Илм-маърифатга қизиқди, чет тилларини қунт билан ўрганди. 1782 йилда Петербургга келиб кичик хизматчи лавозимида ишлади. Умрининг охирига қадар шу ерда яшаб, 1844 йилда Петербургда вафот этди.

Крилов масалчи сифатидаги ижодини дастлаб таржима қилишдан бошлади. У «Қутурган оила», «Филомела», «Қизларни тарбиялаш» каби қатор драматик асарлар ёзган бўлса ҳам, рус адабиётида асосан масалчи сифатида из қолдиради. Унинг масалларидаги реализм, халқчиллик эса Грибоедов, Пушкин, Гоголь ва Некрасовлар ижодига салмоқли таъсир кўрсатди.

Крилов ўзининг дастлабки масалини ёзганда 36 ёшда эди.

Масаллари «халқ донолигининг китобига айланган» (Н. В. Гоголь) И. А. Крилов ўзининг баракали ижоди билан мазкур жанрни шартли-дидактик йўналишдан социал сатира даражасига кўтарди, унга ҳаққонийлик ва типиклик бахш этади.

Масал жаҳон адабиётида бошқа жанрлар каби узоқ тарихга эга. Қадимда у Ҳиндистон, Греция ва шарқда кенг шухрат қозонган. «Панчатантра», «Қалила ва Димна» ва Пильпайга нисбат берилувчи қадимги ҳинд масаллари, Эзоп ва Федра асарлари кейинги авлодлар масалчиларига битмас-туганмас илҳом бағишлади.

И. А. Крилов ўз масаллари сюжетини ўзи гувоҳ бўлган давр воқеаларидан, халқ ҳаётидан олди. У жаҳон адабиёти масалчилиги анъаналарини ижодий давом эттирди, масалчиликни янги ижодий bosқичга кўтарди. Криловгача бўлган даврда Россияда классик масал намуналари, чунончи, Эзоп масаллари 1712 йилда, Пильпайнинг «Ҳинд масаллари» 1762 йилда нашр этилган эди. И. А. Крилов масалнинг улуғ намуналаридан ижодий ўрганди, уларга эргашди, классик масал сюжетларидан фойдаланиб, рус воқелиги билан боғлиқ

ҳодисаларни ёрита бошлади. Чунончи, у «Қалила ва Димна» сюжетидан фойдаланиб, «Дарвеш ва Айиқ», француз масалчиси Жан Лафонтеннинг «Баҳайбат» асарига эрганиб, «Осий банда» масалини яратди. Агар Эзон, Федра, Лессингда масал мавҳум аллегорияга асосланган бўлиб, кишилардаги у ёки бу иллатни ёхуд ахлоқий сифатни тасвир этса, кейинчалик Лафонтен уш ахлоқий аллегория, насиҳатдан қутқазди; Крилов бу шартли-дидактик жанрни социал сатира босқинчига олиб чиқди. Буюк масалчи ижодидаги бу хусусиятнинг тугилиши тарихий шароит билан боғлиқ эди.

Маълумки, XVIII аср рус адабиётида улкан сифат ўзгаришлари содир бўлди. Бу адабиёт ижтимоий тараққиётдаги силжишлар таъсирида илғор, янги ғояларни тарғиб қила бошлади. Адабиёт ўзининг ижтимоий моҳиятини аниқлаш ва жамият олдидаги бурчини теран ҳис қилиш йўлига кирди. Албатта, Криловнинг масалчиликдаги маҳоратининг камолга етиши учун шу факторнинг ўзи старли эмас эди. Рус масалчилигининг ун-гача бўлган тараққиётига А. Контемир, М. В. Ломоносов, В. Тредняков, кейинчалик А. Сумороков, В. Майков, Хемницер, И. Дмитриев, В. Пушкин, В. Жуковскийлар катта ҳисса қўшишди.

И. А. Крилов масаллари жаҳон масалчиликлари традициясининг энг юксак чўққиси сапалади. Бу аввало ундаги халқчиллик билан, рус халқининг орзу-умиди, яшаш тарзи, тарихи билан боғлиқликда кўзга ташланади.

Криловдан нима учун асосан масал жанрида ижод қилиши сабабини сўрашганда, у «Бу жанр ҳамма учун тушунарли: уни деҳқонлар ҳам, болалар ҳам ўқийди...» деб жавоб берган экан. Худди ана шу оммабоплик хусусияти муаллифни ранг-баранг ғояларни ҳам кулгили, ҳам сатирик ҳолатларни ўзига хос йўсинда ифодалашга ундади.

Масал халқ жанри. У дастлаб халқнинг ўз ҳаёти ҳақидаги ҳақиқатни кулгу, масхара йўсинида ифодалаш тарзида юзага келган. Масал мажозийликнинг ўзига хос намоён бўлиш формасидир. Унда Крилов таъбири билан айтганда, «ҳақиқат ярим очиқ тарзда» берилди. Шунинг учун ҳам масал ўтмишда социал тенгсизлик билан, ҳозирги социалистик жамиятда эса тараққиётимизга ғов бўлаётган ҳар қандай иллатлар билан боғлиқ бўлган энг муҳим, зарурий масалаларни ҳал қилишда сатиранинг ўзига хос воситаларидан биридир.

Масалда воқса-ҳодисаларни аллегорик образлар, мажозий усул асосида ёритиш унинг жанр хусусиятларидан бири саналади. Лекин ҳар қандай тўртлик рубоий саналмаганидек, образларнинг аллегорик характерга эга эканлигининг ўзи масалнинг бирдан-бир, тўлиқ жанр хусусияти бўла олмайди.

Мажозийлик ўткир сатира билан бирлашгандагина у масалнинг асосий фарқловчи элементига айланиши мумкин. Масалдаги сатирик руҳ унинг доимий ҳозиржавоблигини, таъқидий характерини белгилайди. Сатириклик эса унда кулгининг доимо мавжудлиги ва ўз қимматини йўқотмаслиги билан изоҳланади.

Масални панд-насиҳат билан чегаралаб қўймаслик зарур. Чунки «дидактик, панд-насиҳатдан иборат бўлган масал ўз моҳиятига кўра зерикарлидир. Унга истиснодони сарфлаш эса, қарғаларга замбаракдан ўқ ўзини билан баробардир».

Ижтимоий мазмунни юксак баднийлик, ўткир, аччиқ сатира билан ифодалаш, Беллинский фикрича, масалнинг актуаллигини белгилайди. В. Г. Беллинский Крилов масалларини сатирик характерга эга бўлгани учун ҳам юқори баҳолаган. У Крилов ҳақидаги кузатишларининг бирида «Крилов масаллари оддий масал эмас. Бу—қисса, комедия, юмористик очерк, ўткир, аччиқ сатира, нимаши хоҳласангиз—шу, фақат оддий масал эмас», деб таъкидлайди.

Ҳақиқатан ҳам Крилов масаллари унгача бўлган анъанавий шакллар, мавзу ва ғоялар чегарасидан чиқиб кетади.

У панд-насиҳатдаш қочади, уни чеклаб ўтади. Масалнинг сюжетли повелла («Деҳқон ва тулки», «Эшак», «Товуқ ва Қарға»), сатирик памфлет («Балиқлар рақси», «Чўртан балик»), маншый тематика («Икки мушук», «Савдогар»), заҳарханда сатирик эпиграмма («Тухматчи ва Илон», «Дуб дарахти ва Чўчқа») каби ранг-баранг шаклларида қалам тебратдики, бу ўз навбатида рус масалчилигини жаҳон миқдосига олиб чиқди, мазкур жанрга боқий умр бахш этди.

Крилов масалларидаги энг асосий хусусият халқчиллик бўлиб, бу уларнинг замонавийлигини ҳам таъминлайди. Уларда кўтарилган жуда кўплаб масалалар ҳозир ҳам ўз актуаллигини йўқотмаган. Хушомадгўй, тухматчи, билимга бефарқ модон, инкнюзламачи, пошуд каби типлар устидан чиқарилган ҳукмлар, кесатик ва заҳарханда кулгу ҳозир ҳам жамият хизматида.

Мана «Тухматчи ва Илон» сатирасига диққат қилайлик. Сюжет қизиқарли ва таъсирчан, ўқимли. Дўзахда катта йиғилиш. Ҳар ким ўз гуноҳига яраша жой эгаллаши керак. Шунда Тухматчи ва Илон ўрни таллашиб қолишади. Шунда жаҳаннам вакилларида бири келиб Илонни орқага суриб Тухматчига йўл беради:

Жуда ёвузсан,
Ва лекин Тухматчи ёвузроқ сендан.
Тухматчи сингари узоқдан туриб
Сочишни билмайсан тилингдан заҳар.

Тухматчилик—ўта яшовчан иллат. У ҳали ҳам софдил кишилар, ҳалол ва покиза онлалар ошига оғу қўшиб келмоқда. Шунинг учун ҳам, И. А. Крилов ўқувчини огоҳ этади:

Ана шундан бери дўзахда мудом —
Тухматчи Илондан турармиш балаид,
Жаҳаннам тўрини қилиб ётар банд.

Крилов масалларидаги композицион яхлитлик воқеалар ривожининг ёрқинлиги, таъсирчан ва қонунийлиги асосида юзага келади. Унинг аксарият масалларидаги композиция заминда чоғиштириш, мутаносиблик, антитеза усули ётади.

Тулки ва Қарға сюжетига асосланган масал жаҳон адабиётида энг кўп тарқалган. Крилов мавжуд сюжетдан фойдаланган ҳолда унга қўшимча деталлар киритади. Унгача бўлган аксарият масалларда Тулки томонидан Қаргани мақташ эпизоди учрамайди. Крилов масалнинг қиссадан ҳисса қисмидаги «Доим Хушомадгўй пичоғи мойда» ҳукмининг ишонарли, таъсирчан чиқиши учун ана шу детални киритган.

«Гиргитонинг бўлай, қоқиндиқ!
Дол бўйни чанг, бу шахло кўзлар
Таърифига сўз йўғ-а, дўндиқ!
Тумшуқчанг соз, патларинг-чи зар.
Товушинг ҳам фариштадайди,
Кел, қароғим, битта сайраб бер.
Тортинма ҳеч, ахир, ҳойнаҳой—

Бўлгач сенда шунчалик чирой—
Сайрашда ҳам зўрдирсан жуда?
Қушлар шоҳи бўлардинг бизда!»

Мақтов, хушомад кимга ёқмайди. Қарга «қаг» деб юбориши билан «хушомадгўйнинг пичоғи мойда»...

Крилов масаллари ўқувчини ранг-баранг қисматлар, қайтариқмас ҳолатлар оламига олиб киради. Уларнинг айримлари ўқувчини қусур ва камчилик «хатарларидан» огоҳ этади («Қарга ва Товуқ»), арзимас нарса учун бош қотириб «билимдонлик» қилишга уринган нодон кимсалардан («Қутича») кулади.

Крилов ўз масалларини яратмишда рус ва бошқа халқлар оғзаки ижодидаги афсона, ривоятлардан унумли фойдаланган. Муаллиф бу афсона ва ривоятларни қандай бўлса шундайлигича эмас, балки масал композицияси талабига кўра қайта ишлаган. Масал сюжетининг ўзига хослигини ҳисобга олган ҳолда ихчамлаштирган.

Крилов масалларида сюжетнинг сиқик берилиши ортиқча тафсилотларни киритмаслиги уларнинг бадиий жиҳатдан пишиқ чиқилиши таъминлайдиган асосий омиллардандир.

Крилов масалларининг яна бир ўзига хос хусусияти унда диалогнинг мавжудлигидир. Беллинский Крилов масалларини миниатюр комедиялар деганда, албатта диалогнинг ҳам муҳим роль ўйнашини кўзда тутган Машҳур француз масалчиси Жан Лафонтен ҳам масалнинг ана шу хусусиятига тўхталиб, «Масал дунсаҳнасида ўйналадиган кенг, юз кўринишли комедия» деб баҳолаган.

И. А. Крилов масалларида бевосита тарихий воқеа ҳодисаларга баъзибир тарихий шахсларнинг кирдиқорларига муносабатни яққол кўриш мумкин.

«Квартет», «Арслонни тарбиялаш», «Шамшир» каб масалларида Крилов яшаган даврдаги тарихий воқеа ва шахслар тасвирланган.

1810 йилда Давлат советини тузиш билан гўё Россиянинг янги ривожланиш йўлига кирганлигини кўрсатилмоқчи бўлинади. Аслида бу ўзгариш оғиздагина бўлиб, советнинг ташкил этилиши таптанали, дабдаба

¹ «Русская басня». Москва, изд-во Прогресс, 1966 стр. 3.

нутқ сўзлашдан нарига ўтмайди. Крилов замондошларининг таъкидлашларича «Квартет» масалининг юзага келишида ана шу воқеанинг бевосита таъсири бўлган. Қонунлар департаментининг раиси, князь П. Лапухин—Эчки, ҳарбий ишлар раиси, граф А. Аракчеев — Айиқ, граждан ва диний ишлар департаментининг раиси, граф И. Завадовский—Эшак, давлат иқтисодий департаментининг раиси, граф Н. Мардинов—Маймун образларида гавдалантирилган¹.

Худди шундай хусусият «Арслонни тарбиялаш», «Шамшир» масалларига ҳам тааллуқлидир. Биринчисида Александр I нинг, иккинчисида генерал А. П. Ермоловнинг образлари яратилган. Бу хусусият унинг масалларига сиёсий ўткир руҳ, теран ижтимоий куч бахш этган.

Криловнинг буюк хизмати шундаки, у ўз салафларининг традицияларини ижодий давом эттириб, образларининг реалистик ҳаққонийлиги, конкретлиги учун курашди. Унинг ижодий ижтимоий муҳит ғоялари билан бевосита боғлиқ. У реалист ижодкор сифатида ижтимоий ҳаёт ва унинг зиддиятларига чуқур кириб боролди. У борлиқни билиш, ақс эттириш ва унга муносабатда ўзининг янгича нуқтан назарини кашф этди. Ундаги ана шу реализм халқчиллик принципи билан изоҳланади. Шунинг учун декабристлар ҳам, Белинский ҳам Криловдаги халқчилликни асосий мезон сифатида талқин этишди, юқори баҳолашди.

Ушбу нашр А. И. Крилов ижодини ўқувчига бирмунча тўлароқ кўрсата олиши билан диққатга сазовор. Крилов ижодига қизиқиш ўзбек китобхонларида жуда илгари бошланган. Тузувчи таниқли ўзбек шоирлари қилган таржималарининг энг сараларини бу китобга жамлаган.

*Асқарали Шаропов,
Филология фанлари кандидати.*

¹ И. И. Дмитриев. Взгляды на мою жизнь. Москва, 1866, стр. 292—293.

ҚАРҒА БИЛАН ТУЛКИ

Тегар хушомаднинг ҳамиша касри,
Бу гапни донолар кўп айтган асли.
Қилинмаски амал, ахир, не фойда,
Доим хушомадгўй пичоғи мойда.

* * *

Қарга топиб олди бир бурда пишлоқ,
Қарагай шохига қўндю шу чоқ—
Қилай деган эди энди тамадди—
Пишлоги оғзида, ўйлашиб қолди.
Бахтга қарши, қаранг, шу яқин ердан
Тулки чопиб ўтарди. Бирдан—
Пишлоқ ҳиди уни тўхтатди таққа.
Кўзи тушди шу дам луқман покка,
Мазахўрак эди азалдан жуда,
Дарахт томон келиб оёқ учиди,
Дум силкиб, Қарғадан узмай сира кўз,
Тамшапиб-эптикиб бошлар ширин сўз:
«Гиргиттонинг бўлай, қоқиндиқ!
Дол бўйинчанг, бу шахло кўзлар
Таърифига сўз йўғ-а, дўндиқ!
Тумшуқчанг соз, патларинг-чи—зар!
Товушинг ҳам фариштадайдир?
Кел, қароғим, битта сайраб бер!
Тортинма ҳеч, ахир, ҳойнаҳой—

Бўлгач сенда шунчалик чирой—
Сайрашда ҳам зўрдирсан жуда?
Қушлар шоҳи бўлардинг бизда!»
Мақтовдан Қарғанинг айланиб боши,
Нафаси бўғзига тиқилиб, шошиб,
Бундай хушомадга бўлиб маҳлиё
Бор овоз-ла «Қағ!» деб оғзини очди,
Тумшуқдан пишлоғи тушган ҳамоно—
Айёр Тулки шартта илди-ю, қочди.

МАШШОҚЛАР

Меҳмонга чақирди қўшни қўшнини,
Аммо бошқачайди ният аслида:
Мезбон мусиқага ўч эди жуда,
Қўшиқчилар чорлаб уйга шу куни—
Тингламоққа таклиф этганди уни.
Шоввозлар ҳам қўшиқ бошлашди, қаранг,
Бири боғдан келса, бошқаси—тоғдан,
Аммо берган экан роса томоқдан,
Боши айланди-ю, меҳмон фирт гаранг.
«Кечиргайсан мени,—деди у ҳайрон,—
Бунинг нимасидан оласан баҳра?
Ҳофизлар товшида шира йўқ сира,
Солишяпти холос шовқинну сурон».
«Тўғри,—деди мезбон куйга чайқаб бош,—
Айтган қўшиқлари бир оз баланд-паст,
Лекин ўзлари-чи, ёқимтой, ювош,
Ичкилик деганни оғнзга олмас».

Менга қолса—ичсанг-ичгину, фақат—
Ишни қойиллат.

ҚАРҒА ВА ТОВУҚ

Смоленск князи¹ разил душманин
Енгмоқ бўлиб ишга солди санъатин.
Янги жабркорларга у қўйди тузоқ,
Москвани қолдирди уларга бир чоқ.
Шунда шаҳарнинг халқи, ҳамма ёш-қари,
Бир лаҳза кечикмай, қўзғалди бирдан,
Боларилар инидан учган сингари,
Москвадан чиқишди якдил ва яктан.
Том бошида бурнин ишқалаб Қарға
Бу ғавгога қарайди сокин, бемалол.
Кўч билан бораётган бир Товуқ дарҳол
Қичқирди: «Қани, ўртоқ, отлан сафарга!
Ахир эшитмадингми, нақ дарвозада
Турар эмиш ғаддор, кўп ёвуз душман».
Қарға жавоб берди: «Ҳа, менга нима?
Мен қўрқмасдан бу ерда қолавераман.
Сиз Товуқлар билан менинг ишим йўқ,
Қаргани ейишмас, бундан кўнглим тўқ.
Улар-ла дўстлашиш эмасдир қўйин,
Балки аҳволим яхши бўлур кун-сайин:
Кўпаяди суягу салқит ва пишлоқ,
Хайр, оқ йўл тилайман сенга, қақилдоқ!»
Чиндан ҳам Қарға қолди. Лекин у князь—

¹ Смоленск князи—атоқли рус саркардаси
М. И. Кутузов. Бу унвон унга 1812 йилда берилган.

Меҳмонларни очликдан қирган бир чоқда
Қарга ўйлаган мўл-кўл овқат қаёқда?
Улар шўрвасида ўзи бўлди жаз.

Инсон ўз ниятида кўп вақт кўр, нодон,
Бахтнинг изидан чопган бўласан гўё:
Эришдим деганингда йўлиқар бало —
Қарғанинг ҳолига тушасан бир он!

ҚУТИЧА

Шундай бўладики, бизлар кўпинча—
Фаҳму фаросатни ишлатиб пича—
Қилса бўладиган иш учун якбор
Калла қотирамиз бекордан-бекор.

Аллакимга устадан бир Қути келтирдилар.
Безаклари ярқираб, кўзни олар эди у.
Ажойиб бу Қутига завқ билан тикилдилар,
Шу пайт уйга билимдон—темиршунос кирди-ку.
Қутичани кўриб дер: «Бу—оддий қути эмас,
Қулфи ҳам йўқ экан, ҳа;
Лекин буни очишлик—менинг учун чўт эмас,
Сизлар зимдан кулманг-да!
Қутининг сирин топиб, сизга очиб берайин,
Темир-терсак ишдан хабарим бор, анчайин».—
Деди-ю у шу замон—
Уннаб кетди Қутини айлантириб ҳар томон,
Росаям бош қотирди,
Гоҳ у михни, гоҳ буни, бандини қисиб кўрди.
Унга қараб бош чайқаб ачинишса баъзилар,
Бошқалари ўзаро гоҳ пичирлаб, гоҳ кулар.
«У ер эмас, бу ермас, и-е, ундоқмас, бундоқ!»
Минг хилдаги гаплардан ғувиллаб кетди қулоқ.
Беш баттарроқ уринар бизнинг шўрлик билимдон,
Жиққа терга кўмилди, қолмади сира дармон.

Қути ёнидан кетди ниҳоят у қўл силтаб,
Қандай очилишини билмади шунча уннаб.
Бу қадар билимдонлик лозиммасди бу иш-чун,
Қути очиларди жўн.

ҚУРБАҚА ВА ҲҶКИЗ

Қурбақа ўтлоқда бир Ҳўкиз кўрди
Ва хаёл сурди:
«Наҳотки, Ҳўкиздай зўр бўлолмасам,
Қатталикда унга тенг келолмасам?»
Ичи қора, ҳасадчи эди ўлгудай,
Ҳўкиз савлатига суқи киргудай.
Ахир андишани бутун ташлади,
Қорнига дам бериб пуфлай бошлади.
Зўр бериб урниар, тиришар эди,
Ҳар дам бир ҳурпаяр ва шишар эди.
Хириллар, пихиллар, тўхтамас лекин.
Қавара бошлади жуда ҳам секкин.
«Қалай»,—дер дўстига, ўзи қийноқда.
У дер: «Сен қайдаю Ҳўкиз қаёқда».
«Тўхтаб тур, мен яна кучаниб боқай.
Хўш, энди ўзинг айт, сал ўхшапманми?»
Дўсти жавоб берар: «Жонимни қоқай,
Ҳўкизга ўхшамоқ осон эканми?»
«Қани, энди кўр-чи!»
«Бирдай ҳали ҳам!»
Кучаниб, ҳансираб ҳамон берар дам,
Ниҳоят жуда ҳам ошди пуф зўри,
Тарс ёрилиб кетди—бор экан шўри.
Ҳўкиздай бўлай деб у ҳаром ўлди,
Ҳасад оқибати—мана шу бўлди.

Тушунган одамга бу масал—таёқ:
Кўрпангга қарамай, узатма оёқ!
Беҳуда кучанмоқ ўз жонингга ёв—
Нотавон кўнгилга қўтир жомашов.

КУЕВ ТАНЛАР ҚИЗ

Бўй етган қиз орзу қилди эрга тегишни,
Равшандирки, айбли жойи йўқдир бу ишнинг.
Айби фақат шу эдики,—қизни тушмагур—
Кўп ҳавоси баланд эди, хийла такаббур.
Шундайини бир куёв топсам деб сурарди ўй:
Бўлса унда ақлу чирой, мансабу обрўй.
Қирчиллама йнгит бўлса—келишган ва соз,
(Сулув қизда таннозликдан бор эди бир оз).
Бўлсин дерди куёвимнинг шунча хислати,
Шунча хислат бир одамда қандай бўлади?
Устига-уштак—
Севсинмишу, лекин ҳеч вақт қилмасинмиш рашк.
Сизга айтсам, бу дунёнинг иши ғалати,
Ажаб, қаранг, мағрур қизнинг келиб омади—
Эшигидан куёвларнинг кети узилмас,
Таги-зотда бир-биридан қоладиганмас.
Аммо қизнинг диди нозик эди ўлгундак,
Бошқа қизлар учун булар мисоли тилло,
Бизнинг гўзал учун эса иллою-билло—
Куёв бўлмоқ истаганлар баримиш сўтак!
Ахир қандай танлаб олсин улардан бирини?
Ановиси—бемансабу, бунда орден йўқ,
Буниси хўп мансабдору, йўқдир ҳемири,
Дам бирининг бурни пучуқ, дам қоши бароқ,
Ановиси ундоқ экан, буниси бундоқ,
Орзумандлар жим бўлишиб кетди икки йил.

Сўнг бошқалар совчи йўллаб қилар изҳор дил.
Аммо-лекин бу куёвлар бир оз ўртаҳол.
«Вой бедаво ландавурлар,— дер соҳибжамол,—
Наҳот оғиз солишса-я, уялмай менга,
Мақол бор-ку, оёқ узат қараб кўрпангга.
Не-не номдор куёвларга «хайр-маъзур» деб,
Келиб-келиб шу пастларни кўрайинми эп?
Қувяптими биров мени ўсган уйимдан?
Ўтяпти-ку кунларим соз, яйраб, ўйишда.
Кечалари, ҳа, ишонинг, уйқум осуда,
Нима зарур эрга тегиб, шошилиб жуда?»
Сувга урди куёвларнинг янги тўпи ҳам,
Ҳамон ўша рад жавобин эшитавериб
Ҳафсала совиб,
Куёвликка жазманлар ҳам энди камдан-кам.
Бир йил ўтди, аммо ҳеч ким босмасди қадам.
Йил кетидан йил ҳам ўтди қувлашиб ғиз-ғиз,
Во ажабо, совчилардан йўқ сира дарак.
Шаддодимиз бўлиб қолди энди қари қиз,
Ўтирарди тенгдошларин бирма-бир санаб:
Анув теккан, бунисининг тўйиндир тездан,
Уни бўлса чиқардилар гўёки эсдан.
Ғам-надомат қўнди гўзал дилига яқбор,
Қараганда кўзгу қилар уни хабардор:
Йиллар билан секин-аста умр ўтарди,
Чиройини бирин-сирин олиб кетарди.
Юзидаги қизиллиги энди қаёқда,
Хув ўйноқи кулдиргичлар йўқдир ёноқда.
Қани энди шодлигию, хушчақчақ чоғи,
Сочи аро кўринади уч-тўртта оқи:
Ёғиларди ҳар тарафдан турли хил балол
Бир пайт усиз ўтмас эди тўю томошо,
Атрофида шайдолари парвона ҳар чоғ,
Энди-чи, э воҳ,
Хотинларнинг даврасига қилинар таклиф.
Пироварди димоғдор қиз ўзинга келиб

Уйлаб кўрса—гулдек умри ўтар беҳуда,
Турмуш қуриш унинг учун зарур-ку, жуда!
Ипғиштирди у олдинги кибру-ҳавосин,
Эркакларга қараса ҳам ҳамон менсимай,
Яширолмас эди майлу кўнглин навосин.
Гўзалимиз сўлимасдан туриб тамоман,
Бу дунёдан ўтмайин деб бир умрга тоқ—
Тўғри келган совчига бош эгди индамай,
У жудаям хурсанд эди, жудаям хурсанд,
Теккан эри бўлса ҳамки майриғу чўлоқ.

БҮРИ ВА ҚҶЗИЧОҚ

Дарахтнинг бўшини қурт ейди доим,
Тарихда мисоллар жуда кўп бунга.
Тарих тўғрисида қолайлик-да, жим,
Бир эртак сўйлайлик, қулоқ бер шунга,

Ёзнинг иссиқ бир куннда
Қўзи борди сув ичгали.
Ўз жонига қасд қилгандан
Хабари йўқ унинг ҳали.
Ўша жойда оч бўрининг
Юрганини билмайди у,
Шу чоқ бирдан рўпарадан
Бўри чиқиб қолади-ку!
Ўз ишига оз бўлса ҳам
Қонуний тус бермоқ бўлиб,
Қичқиради Қўзичоққа—
Икки кўзи қонга тўлиб:
«Сен ифлосни мен биламан!
Тумшугингни сувга тиқиб,
Тоза сувни булғатасан!
Сув юзига қолар чиқиб
Тагидаги ҳамма лойлар,
Тоза бир сув ичолмайман
Бу ариқдан йиллар, ойлар!
Бу ишингга чиолмайман!
Тутиб олиб бир ямлайман!..»

Қўзи деди: «Эй, ҳурматли,
Арзимни бир тингласалар,
Менинг ҳеч бир гуноҳим йўқ,
Менга ғазаб қилмасалар.
Юз қадамча пастдаман мен,
Жанобингиз ичган жойдан.
Менинг асло хабарим йўқ
Сув бетига чиққан лойдан».
«Демак, менинг гапим ёлғон?
Бу гуноҳнинг ундан ёмон!
Дунёда йўқ бундай бўҳтон!
Шошма, ҳали сен баччағар,
Уч йил бурун жуда дағал
Бир гап қилиб эдинг менга!
Кўрсатаман энди сенга!»
«Ўтган йили туғилдим-ку?»
«Ундай бўлса, акангдир у!»
«На акам бор, на укам бор».
«Гап қайтарма, эй баччағар!
Уруғингдир, аймағингдир,
Бирон оғзи маймоғингдир.
Улардан ҳам тонасанми,
Тонмоқ шунчалик осонми?
Сиз ҳаммангиз бир бўласиз!
Доим менга қасд қиласиз!
Ҳамманг менга бир дардисар,
Ҳаммасига сен жавобгар!»
«Тақсир, менинг айбим нима?»
«Жим тур энди, кўп гапирма!
Суриштириб ўтиришга вақтим борми?
Қорин очса, овқат бўлса—танланарми?
Айбинг шуки—учраб қолдинг қорним
очганда!»
Шундай қилиб, қўзичоқни еди ўрмонда.

ЧИТТАК

Бир куни денгизга йўл олиб Читтак,
Мақтанди қиттак:
Гўё у денгизга ўт қўяр эмиш.
Бир зумда оламни тутди бу «миш-миш».
Денгиз жондорларин босди ваҳима,
Қушлар гала-гала учар бу томон,
Ўрмондан жонворлар югурган ҳамма—
Кўрмоқчи қандайин ёнаркан уммон.
Текин зиёфатнинг ишқибозлари,
Етиб келишганмиш қирғоққа бари.
Бир нарсадан қуруқ қолгандек шошиб,
Бари қўлларига ушлашиб қошиқ,
Татиб кўрайлик, деб балиқ шўрвадан,
Шўрваки, масаллиқ мўл-кўл шу қадар,
Ҳаттоки учига чиққан савдогар—
Мижозларига ҳеч тортиб кўрмаган.
Ҳамма жим, мўъжиза кутганча ҳайрон,
Туришар денгиздан кўз олмай, маҳтал.
Фақат ҳар замон—
«Ҳозир ёнади»,—деб кимдир пичирлар.
Лекин мўъжизага ҳеч ким қонмади,
Денгиз—ёнмади.
Қайнаб ҳам қўймади ҳаттоки сал-пал,
Бу дабдаба, эрмак—не-ла бўлди ҳал?
Читтак жўнаб қолди юз шувут—ўсал,
Одамга тарқатиб беҳуда шоп-шув,

Бироқ денгизга ўт қўёлмади у.
Бермасдан бировнинг шахсига озор,
Лозим кўрдим сизга шуни айтишни:
Билинг—илло-билло мақтаниш бекор,
Қойил қилмай туриб бирорта ишан.

ЭШАК

Оламни йўқликдан бор этиб худо
Турли жонзотларни яратар экан—
Дунёга келдию Эшак ҳам, аммо—
Атайданми ёки қўл тегмагандан
Тангри тўполонда шошиб, ишқилиб,
Яратди Эшакни зиғирдек қилиб,
Кўримсиз, бамисли суғурдек қилиб.
Уни ҳеч бир жонзот қилмасди писанд,
Ҳолбуки, у кибру ҳавода гарчанд—
Ҳар қандай ҳайвондан қолишмас эди,
Эшак ўз обрўини оширсам, деди,
Аммо қандай қилиб? Бу бўю баст-ла.
Ўзингни кўрсатиш мумкинмас асти.
Такаббур Эшаквой худога борди,
Улканроқ бўй бер, деб унга ёлворди:
«Эй, тангрим, айт, қандай қилайки тоқат,
Шер, қоплон, филларга бунчалик ҳурмат,
Боз устига ҳамма—кичигу катта
Уларнинг таърифин қилар, албатта.
Нега эшакларга кўрсатмай карам
Яратдинг қомату ҳурматини кам?
Агарда бузоқдек бўлганда қаддим,
Шеру қоплонларни тийиб қўярдим,
Мени яхши таниб оларди олам».
Худонинг бор кунн Эшаквой—хира
Бориб ялинишин қўймасди сира.

Худонинг жонига тегди-ку роса,
Ноилож тангри ҳам қилди муроса.
Эшак бўлиб олди савлатдор, дароз,
Тегди боз устига қўпол бир овоз.
Қаранг, узунқулоқ, баҳайбат полвон
Ҳар ёққа ваҳима солди-ку ёмон:
Кўрган қўрқиб дерди: «Бу қандай ҳайвон?»
«Тишням ўткирди? Балки сузағон?»
Урмонда роса—
Юрди Эшак ҳақда дув-дув овоза.
Нима бўлди охир: Бир йил ўтмасдан
Эшакнинг кимлиги бўлди ошкора.
Унинг аҳмоқлиги тилларда дoston,
Фақат сув ташишга ярар бечора.

Баланд бўлган билан амалу наслинг,
Бефойда, арзимас—паст эрса аслинг.

МАЙМУН ВА КЎЗОЙНАК

Маймун қариб, хираланиб қолди кўзи,
Эсга тушди одамларнинг айтган сўзи;
Бу камчиллик—сал гап, бунинг чораси бор:
Кўз ўтмаса, тез кўзойнак олмоқ даркор.
Маймун топди кўзойнакдан анчагина,
Ҳар мақомга айлантириб кўрди мана.
Дам бошига, дам думига тақди бир-бир.
Искаб кўрди, ялади, ҳеч бўлмай охир—
«Туф-с!—деди,—ким ишонса ўша аҳмоқ,
Одамларнинг гапи ёлғон бошдан-оёқ:
Мен кўрмадим кўзойнакдан қиттак фойда».
Аламга чидолмасдан ўша жойда
Ойнакларни шарақлатиб тошга урди,
Кўзойнаклар чил-чил синиб, қум-қум бўлди.

Эсизгина, одамларда ҳам бор бу ҳол:
Нодон асл буюмларнинг қадрин билмас,
Ғийбатдан ҳеч тилин тиймас,
Нодон бўлса агар номдор,
Ҳайдаб солиб қилади хор.

УЧ ХОТИНЛИК

Қайсибир бетавфиқ, қаранг, баногоҳ
Хотини устига олди қўш хотин.
Бу ишдан подишоҳ бўлибди огоҳ
Ва бу қабоҳатга қараб турмай жим
Судга топширибди уч хотинликни,
Тезликда уни,
Жазолансин, дея айбига лойиқ,
Токи халойиқ—
Ибрат олсин унинг қисматиданким—
Бундай жиноятни қилмасин ҳеч ким.
«Осиб ўлдирмоқлик—унинг учун оз,
Жазо топинг машъум қилмишига мос,
Йўқса, ўзингизни кутгусидир дор!»—
Депти ҳакамларга олий ҳукмдор.
Қўрқувдан қалтираб ҳакамларда тиз
Уч кеча, уч кундуз қилишди мажлис.
Гуноҳкорга лозим қандайин жазо?
Жазонинг-ку, жуда тури кўп, аммо—
Барчага бўлсин бу ҳақиқий ибрат,
Такрор қилинмасин бундай жиноят.
Ниҳоят келинди шундай қарорга
Ва эълон этилди жинояткорга:
Учала хотини қайтиб берилсин,
Жиноятчи—озод, билганин қилсин.
Бундайин ҳукмдан халойиқ ҳайрон,
Ва ўйлар: ҳакамлар дорда бергай жон.

Лекин тўрт кун ўтмай бошқача бўлди:
Уч хотинлик ўзи бўғилиб ўлди.
Ҳаммани даҳшатга солди бу ҳукм,
Ва бу мамлакатда шу кундан буён
То ҳануз бир жон
Уйланмади уч хотинга ҳеч он.

ШУНҚОР ВА ТОВУҚЛАР

Феруза осмонга маҳлиё боқиб,
Қўрқув билмай, мағрур қанотин қоқиб,
Фазога тўшини уриб шиддаткор—
Учарди Шунқор.

Ниҳоят олиш-чун бир фурсат дамин,
Шунқор мўлжаллади буғдой ғарамин.
Ғарам-ку, мос эмас унга қўноққа,
Подшо-қуш қилиғи баъзан ғалати,
Негаки, шу жойни кўнгли тилади,
Бўлмаса, Шунқорни ҳамма билади—
У қўнар баландга, чўққили тоққа.
Ёқмади шекилли у қўнган ғарам,
Иккинчи ғарамга ўтди у шу дам.
Буни кўриб турган бир чилор товуқ
Ёнидагига дер: «Қаранг-а, қуда,
«Шунқор—зўр» деган гап—бари беҳуда.
Ахир, учишида сира маъни йўқ,
Ғарамдан-ғарамга, тўғриси, мен ҳам—
Бемалол учаман, агар истасам.
Аҳмоқ бўлмайлик-да, биз бундан буён,
Уни ўзимиздан қўймайлик баланд,
Унда ҳам биз каби болу пар, савлат,
Ахир, кўзим билан кўрдим шу фурсат—
Пастда учар экан у товуқсимон». . .
Бу сўздан Шунқорнинг қотиб энсаси,
Деди: «Сенга айтсам гапнинг қисқасин—

Шунқор уча олар товуқдан пастроқ,
Товуқ-чи? Осмонни қучолмас ҳеч чоқ!»
Талантлар ҳақида гап кетганида,
Унинг заифлигин қилма писанда.
Кучу қудратига бера билгин таи
Ва юксак парвозин кўра олгин сан.

БОЧКА

Бир одам дўстидан қилди илтимос
Бочкасин уч кунга бериб туришни.
Олиш-бериш, ахир, ошноликка хос,
Сўралгундек бўлса мабодо пул-мул,

«Йўқ» дея бермаса бошқа гап буткул,
Лекки бочкани ҳам аярми киши?
Бочкасини олгач эгаси қайтиб
Ташила берилди яна унда сув.

Ҳамма ёғи бутун. Фақат бир айби—
Ундан вино ҳиди анқирди гуп-гуп.
Олган киши унга вино солганди
Шу ҳолда уч-тўрт кун туриб қолганди.

Хоҳ қвас солинса, тузланса карам
Ундан вино ҳиди кетмасди ҳечам.
Эгаси бир йилча бўлди овора,
Бочкадан май ҳиди кетса деб зора:

Қайнатиб буғлатди, қуритди роса,
Қани энди вино ҳиди йўқолса!
Барибир бўлмагач, умидни узиб,
Жаҳл-ла ирғитди бочкани бузиб.

Оталар, масалдан олингиз ибрат,
Мабодо бирорга зарарли иллат
Болага ёшликдан сингиса агар,
Қейинроқ кетказиш машаққат бўлар.

ИТХОНАГА КИРГАН БҮРИ

Бўри тунда қўйхонага қараб йўл олди,
Қўйхона деб итхонага қамалиб қолди.
Бўри ҳидни сезиб итлар кўтарди сурон,
Ҳар тарафдан талашмоқчи дарров, беомон,
Итбоқарлар шовқин солди: «Ўғри келди! Ҳой!»
Эшик-тешик бекитилди, қолмади ҳеч жой!
Бир нафасда итхонада тўс-у тўполон,
Милтиқ, таёқ ола чопди барча шу замон.
«Чироғ! Чироғ!» деб ҳар ёндан бақирришарди,
Қоронғида бир-бирини чақирришарди.
Чироғ ёқиб итхонага бари киради,
Бир бурчакда думин қисиб Бўри туради.
Жуни ҳурпак шақ-шақ уриб, қайрар тишини,
Еб қўйгудек кузатади ҳамма кишини.
Аммо бундай қарасаки, подада эмас,
Қўйлар учун хун тўловчи охирги нафас.
Шунда дарҳол музокара бошлайди маккор:
«Биродарлар, бунча шовқин нимага даркор.
Мен сизларнинг энг қадрдон эски қудангиз,
Жанжал эмас, ярашмоққа келдим, билсангиз,
Ўтганларни унутайлик, бўлсин муроса,
Бундан кейин мен қўйларга тегмайман сира.
Ҳам бировга тегизмайман, бўлинг хотиржам!
Бўрилигим номи билан ичаман қасам,
Ортиқ...» «Бас қил,—деди овчи унга жавобан,—
Сен—муғомбир бўри бўлсанг, мен—қари қувман.

Бўри феъли кўпдан бери менга хўп аён,
Ҳозир сенга одатимни қилайин баён:
Бўрилар-ла қиладурман шундай муроса—
Тириклайин териларин шиламан роса»,—
Деб Бўрига итларини қўйиб юборди.

ТУЛКИ ВА СУҒУР

«Йўл бўлсин, ошна,
Ҳовлиқиб қаёқдан келяпсан-а?»—
Деб сўради Суғур Тулкини кўриб.
«Оҳ, жўра,—дер Тулки ҳансираб туриб,—
Сен сўрма, мен айтмай—туҳматга қолдим.
Пора егансан, деб қувишиб солди.
Билардинг, қози эдим товуқхонада,
Гап бор: фақир киши—юрар панада,
Жонимни жабборга бериб ёзу қиш
Иш учун чекардим ҳамиша ташвиш.
Яшадим доимо юпун, очу тўқ,
На кечу на кундуз ҳаловатим йўқ.
Афсуски, қадримга етмади ҳеч ким,
Яхши сўз ўрнига қувғин қилиндим.
Порахўр эмкишман! Туҳматни қара,
Дунёда ҳақиқат йўқ экан сира.
Ахир ўзинг айтгин, бирон марта ҳам
Пора еганимни кўрдингми, ошнам?
Ўзинг холис туриб айтгин, илтимос».
«Кўрганим-ку йўғ-а, аммо кўпинча
Тумшуқчангнинг устида пича—
Товуқ патларини кўрардим холос».

ИҶУЛОВЧИЛАР ВА ИТЛАР

Кечки пайт кўчада икки оғайни
Борар эди, суҳбат қизиган айни.
Бир кўппак дарвоза ортидан чиқиб
Тўсатдан уларга акиллай кетди.
Шу зумда ҳар ёқдан вовуллаб келиб
Қарабсизки, итлар элликка етди.
Ошнолардан бири тош олди чоғи.
«Қўйсанг-чи, оғайни,— деди ўртоғи,—
Барибир бу билан тийилмас итлар,
Бекорга қутуриб кетар бешбаттар.
Мен яхши биламан уларнинг феълин,
Юравер, ўзлари тинчийди кейин.
Босишган эдики ўттиз-қирқ қадам,
Чиндан ҳам
Итлар секин-аста ҳовридан тушди,
Сал ўтмай барининг овози ўчди.

Худди итлар каби ҳасадчилар ҳам
Нимаики кўрса кўтарар ғафво.
Сен эса йўлингдан қолма, бос қадам,
Ҳасадчи мақсадга етолмас асло,

НИНАЧИ ВА ЧУМОЛИ

Ниначи шўх куйлаб чалди соз,
Сайлларда ўтди гўзал ёз,
Томошадан бўшай демади,
Қиш гамини сира емади.
Шундай... босиб келди қора қиш,
Улгурмади, қолди кўп юмуш,
Далалар бўш энди, йўллар жим,
Изгиринда йўқламас ҳеч ким.
Ҳар барг соясида сайл йўқ,
Уй излашга дармон, майл йўқ,
Кунлар совуқ, бошланди очлик,
Ниначини босди муҳтожлик.
Оч қоринга қўшиқ на ҳожат,
Ниначи ҳам сездн ҳалокат.
Ваҳм тушди ширин жонинга,
Чумолиннинг келди ёнига.
«Ёмон кунга қўйма, ўртоқжон,
Токи йнгиб олайн дармон,
Ёз келгунча мени оч қўйма,
Аёзларда яланғоч қўйма».
«Ҳайрон бўлдим! Нега руҳинг бўш.
Ишлабмидинг ёз чоғида, хўш?»—
Деб сўради ундан Чумоли.
«Вақт бормиди,—дер,—иш қилгали,
Майсазорда мен чалиб сурнай,
Тараллаю-ялла ҳар нафас,

Хаёлимга қиш келган эмас».
«Ҳали шундай дегин?»
«Ҳа, шундай,
Қўшиқ айтиб ўтдим ёз бўйи».
«Қўшиқ айтиб? Ажаб бўлипти,
Энди ўйин тушмоқ қолипти».

ЕЛҒОНЧИ

Узоқ бир сафардан юртига қайтгач,
Бир зодагон (эҳтимол князь ҳам бўлса),
Дўсти билан яёв кезиб далада
Борган ерларини мақтай бошлади,
Кўрганин лофларга кўмиб ташлади.
У дерди: «Йўқ, ортиқ кўра олмайман,
Кўрганим кўзимга сура олмайман.
Сизнинг юрт ҳам юртми ҳавоси димик,
Гоҳо совуқ, гоҳ, эвоҳ, жуда ҳам иссиқ.
Қуёшингиз баъзан кўринмай кетар,
Дам чарақлар, дам эса лоҳас этар.
У ерлар гўёки гулистон—жаннат,
У ерни эсламоқ ўзи бир роҳат!
Унда даркор эмас чироғу пўстин,
Тун деган хаёлга келмас бус-бутун.
Кўз олдинда порлаб турар йил бўйи
Май ойининг нурли илиқ кунлари.
У ерда ҳеч кимса экмас ва тикмас,
Мўл ҳосил етишар ақлга сиғмас!
Бир бодринг кўрдим, масалан, Римда,
Мен не деяй, эвоҳ!
Ҳамон ёдимда:
Билсанг, худди тоғдай келар ҳар бири». —
«Вой тавба, ростдан-а!—деди шериги:—
Дунёда ажойиб нарса кам эмас,
Кўролмас уларни ҳар ким ҳар нафас.

Ҳов ана олдинда турар бир тилсим,
 Кўрмагансан уни ҳеч қайда, дўстим.
 Қаршимизда, мана—бир кўприк турар,
 Ҳозир иккаламиз босиб ўтамиз,
 Ўзи оддий, лекин бир хислати бор,
 Буни биз иккимиз ҳозир кўрамыз:
 Гар ёлғончи қадам қўйса кўприкка,
 Уша замон сувга чўқади тикка.
 Ростгўй бўлса агар ўткинчи одам,
 Сувга ботмас кўзин юмиб ўтса ҳам.
 «Айтгин, чуқурми дарё?»
 «Саёз эмас, чуқур!
 Кўрдингми, оламда не сирлар бўлур.
 Ростдан Рим бодринги улкандир балки,
 Тоғ қадар келади дединг шекилли».
 «Тоғ қадар бўлмасу уйдаи келади».
 «Ишониш кўп қийин... худо билади,
 Лекин бу кўприк кўп қизиқ, ажойиб,
 Ҳар қандай ёлғончи йиқилар тойиб.
 Бутун халқ билади, худди шу баҳор
 Дарёга қулади учта нобакор:
 Иккита журналист, битта тикувчи,
 Учови оламда жуда ёлғончи.
 Ҳеч сўзсиз, у бодринг уйдаи келаркан,
 Тан бериш керакки, хўп улкан экан».
 «Ҳовлиқма мунчаям, у ўлкаларда
 Биздаги саройдай уйлар йўқ сира.
 Нарса ҳам турли хил бўлади, билсанг:
 Уларнинг уйлари катакдай тор, танг.
 Ушайам уймикан, биз иккаламиз—
 Сиқилсак у уйга зўрға сиғамиз.
 Шунда ҳам бемалол ўлтиролмаимиз».
 «Хўп, агар бирига икков жойлансак—
 Айб бўлмас: бодринг каттакон десак:
 Бироқ кўп хислатли бу кўпригимиз,
 Босолмас ёлғончи унда беш қадам.

Ютади қаҳрига тошқин сувимиз,
Гарчи рим бодринги ажиб бўлса ҳам...»
Елғончи дер шунда: «Тўхта, биродар,
Кўприкдан ўтмасдан, кечсак на бўлар».

ОВДАГИ ҚУЁН

Гавжум бўлиб ҳайвонлар бир кун
Бир Айиқни тутиб олишди.
Уни босиб далада бутун—
Нимта-нимта қилиб бўлишди.
Қуён эса Айиқ қулоғин
Тортиб қолди қимтиб бир маҳал.
«Эй, тирранча!—деди ҳайвонлар,—
Йўқ эдинг-ку овда, тур, йўқол!»
«Эй, акалар,—деди шунда Қуён,—
Уртоғимни чўчитиб чунон—
Қувиб чиққан кимди сиз томон?
Ахир, бунга гувоҳ-ку ўрмон».
Ҳамма аста кулиб қўйишди
Илдам оёқ бу мақтанчоқдан.
Ҳам ҳазилкаш, дея беришди—
Жиндаккина айиқ қулоқдан.

ЧУРТАН БАЛИҚ ВА МУШУК

Иш чатоқдир, гар этикдўз сомса пиширса,
Сомсапаз-чи, қўлда бигиз—косиблик қилса,
Бунақада иш орқага кетиши тайин.

Ахир, атайин—

Бундай ҳоллар кўп марталаб синаб кўрилган.
Ким бировнинг ҳунарига қўл урар экан—
Бошқаларга қараганда бўлади саркаш
Ва ҳар қандай иш деганни бузади яккаш.
Билмаганни билганлардан сўраш ўрнига,
Беҳудага у ҳаммага қолар кулкига.

Ўткир тишли Чўртан балиқ қилдики орзу—
Мушукларнинг ҳунарини эгалласа у.

Билмадик, ё шайтон ҳасад ўтин ёқдимини,
Ё бўлмаса балиқ ейиш жонга тегдимини,
Ишқилиб, у Мушуквойдан қилди илтимос:
Ўзинг билан олиб кет, деб сичқон овига.

«Э, қўйсанг-чи, биласанми бу ишни бир оз?—
Дер Мушук унга,—

Тагин яна кулги бўлиб ўтирма, ошнам,
Мақол бор-ку—қассоб сўйсин, чумчуқ сўйса ҳам».

«Э, қўявер, оғайнижон, сичқон экан-ку,
Ундан катта балиқларни овлаганмиз биз».

«Ундай бўлса, қани, кетдик!» Йўл олишиб тез
Омбордаги сичқонларни пойлашди икков.

Қорниқ тўқлаб, кўнглин хушлаб ўша соатда

Мушук шошар ошнасидан олгани хабар.
Қарасаки, Чўртан ётар ўлар ҳолатда,
Бўғилганча, оғзин «кап-кап» очару юмар.
Қаламушлар думин тамом кемириб кетган.
Жўрасининг аҳволини Мушук кўраркан
Беҳуш ҳолда уни яна ҳовузга судрар.
Ажаб бўлди! Сенга бу иш сабоқдир, Чўртан,
Бундан буён иш қила кўр, сен қалланг билан.
Тўғри келмас экан сенга сичқон овламоқ,
Ҳар ҳунарнинг ўз сири бор, буни англаб боқ!

БҮРИ ВА КАККУ

Бӯри Каккуга дер: «Яхши қол, қўшни,
Бекор бунда излаш роҳат турмушни,
Уша одамлару, шу итлар ҳамон,
Бир-биридан ўтган ёвуз ва ёмон.
Малакдай бегуноҳ тоза бўлсанг ҳам,
Жанжал ва ғавғосиз қўймайдир бир дам».
Какку дер: «Хўш, қайга жўнамоқчисан?
Роҳатни қаердан ҳам топмоқчисан?
Сен айтган тотув эл бор экан қайда?»
«Жуда узоқларда, қалин тўқайда.
Ажиб тўқай эмиш... Тинчу осуда,
На уруш, на ғавғо, жанжал йўқ унда.
Одамлари қўйдай ювош, мулойим,
Наҳрида мавж уриб сут оқар доим.
Ҳамма бир-бирига дўсту-оғайни,
Бирн куёв бўлса, бириси қайни.
Ҳаттоки итлари қопишни билмас,
Беҳуда вовуллаб чопишни билмас.
Қисқаси: бахтиёр кечар олтин вақт!
Тушда бир кўришнинг ўзи катта бахт!
Ёмонлик соғинмай ёд эт, яхши қол.
У томонда умр кечажак хушҳол,
Тўю-томошалар, роҳат ва маза,
Бундагидай бўлмас ҳар кун дахмаза,
Кундуз ҳадиксираш—тўрт ёнинг хатар,
Кечалар уйқусиз, кундуздан баттар!»

«Оқ йўл,—деди Какку,—оқ йўл, қадрдон!
Лекин кетар бўлсанг у тўқай томон—
Қоқиб ташлармисан бу тишларингни,
Қўярмисан ёмон, шум ишларингни?»
«Тишларимни қоқай? Бекорчи ғиринг!»
«Демак у ерда ҳам шилинар теринг!»

Кимнингки қилиғи совуқ бўлади,
Ҳасрату-ғийбатга ёвуқ бўлади.
Якка ўзи яхши, гўё, дўст тутмас,
Ўзи ҳам бировдан яхшилик кутмас.

ХҲҮРОЗ ВА ИНЖУ ДОНАСИ

Хўроз ҳадеб гўнг титкилар эди,
Топиб олди-ку бир дона Инжу.

Ўзича деди:

«Нега керак бу?

Қандай бемаъни, фойдасиз буюм,
Бекор титибман гўнг уюм-уюм.
Тентаклар борки, бун суюшар,
Ҳаттоки қиммат баҳо қўйишар.
Менга нима бу—нимага даркор,
Топиб олсайдим бир дона арпа,
Ҳеч бўлмас эдим бунчалик хафа.
Тўғри, арпада инжу кўрки йўқ,
Лекин, жигилдон бир оз бўлар тўқ».

Нодонлар борки, тентак хўроздай
Фикр қуради,
Асл буюмнинг қадрини билмай,
Ерга уради.

ДЕХҶОН БИЛАН ҚАРОЛ

Бошимизга бало ёғилган замон—
Ёрдамга келганнинг ҳақиға дуо—
Қилишга тайёрмиз. Ва лекин бало.
Даъф бўлдими, ёрдам бергани шу он
Ўзимиз балога дучор қиламиз:
Уни биз бу ишда айбдор биламиз.
Бордию гуноҳсиз бўлиб чиқса у,
Ишонинг, энг улуғ мўъжизадир бу.

Бир Деҳқон кечқурун Қароли билан
Пичанзордан уйга, қишлоққа томон,
Ўрмонни оралаб борарди, бирдан—
Дуч келиб қолдилар Айиққа. Шу он—
Айиқ миниб олди Деҳқон устига
Ва уни эзгилаб, юмдалаб қолди.
Шу дамда тушдию жоннинг қасдига
Деҳқоннинг дилига таҳлика солди.
Чол қўпол Айиқнинг остида ётиб
Ва даҳшат ичида эсин йўқотиб,
Қарол Степанга ялинди: «Қутқар!
Ёрдам қил, азизим, бўш келма зинҳор!»
Қарол бор кучини тўплаб шу замон,
Болта билан Айиқ бошига чунон—
Урдик, тиг Айиқ бошига етди,
Бу зарба ярмини учириб кетди.
Бу ҳам етмагандай шошилиб бориб,

Темир айри билан қоринни ёриб,
Айиқнинг қонини тупроққа тўкди.
Айиқ ўлди, бало даф бўлди. Деҳқон—
Ўрнидан турдию, Қаролни сўкди:
«Ахир, нега бунча шошилдинг, ҳайвон?
Ё бу қилғиликни қилдингми қасдан?
Бу нима ҳовлиқиш? Нима қилиқ бу?
Қоринни ёришда авайламасдан
Айиқ терисини расво қилдинг-ку!»

ҚАРҒАЧА

Бургут осмондан шўнғиганича
Бир қўзини илиб кетди сурувдан.
Кўриб турган эди буни Қарғача,
Унинг ҳам ҳаваси келди-ку бирдан.
Лекин бошқачароқ сурди у хаёл:
«Олганга яраша—тузукроғин ол,
Осилсанг—осил-да, баландроқ дорга,
Бургутман, деб юрган экан бекорга.
Нима, дурустроқ қўй қуриб қопти-да?
Қаранг, келиб-келиб шуни опти-да!
Мана, мен хоҳласам шартта учаман,
Қулинг ўргилсинин олиб қочаман».
Деб сурув устидан учди-да, Қарға
Очкўз назарини солди қўйларга.
Кўзидан ўтказиб кўрди-да бир-бир,
Ниҳоят бир қўйни танлади охир.
Яна қандайи денг: бўрдоқи, зўри,
Эплай олмас ҳатто човт солса бўри.
Қарғавой мўлжаллаб ташланди унга,
Чангалин ботирди бор куч-ла жунга.
Шундагина билди бўлганин аҳмоқ,
Устига-устак қўй жуни паҳмоқ
Росаям ҳурпайган, кўрпадай қалин,
Қани суғуролса энди чангалин
Ва қанотли бебош—Қарға-қаҳрамон
Ўзи қўлга тушиб қолди шу замон.

Қўйчинолар қўйдан ажратиб аста,
Қанот-қуйруғини юлиб бир пасда—
Беришди болалар учун эрмакка.

Инсонлар аро ҳам учрайди бу ҳол:
Катта фирибгарга кичик фирибгар—
Ухшашга ҳаракат қилса-чи агар,
Каттаси қутулиб кетар бемалол,
Фақат кичкинаси қолар калтакка.

ФИЛ—ВИЛОЯТ ҲОКИМИ

Зоти улуғ, номдор бўлса-да ҳар ким,
Аммо фаросати бўлмаса бекор.
Бефойда, гарчи у хушфезл, раҳмкор.

Урмон вилоятга Фил эди ҳоким,
Гарчанд кўп нарсани билса-да филлар,
Лекин ҳар тўқисда бир айб дерлар:
Бизнинг Фил гавдада тортиб наслига,
Улгундай содда, гўл эди аслида,
Пашшага беҳуда бермасди озор.
Бир куни кўрдик раҳмдил саркор—
Қўйлардан тушибди унга шикоят:
«Бўриларнинг зулми ошди-ку ғоят,
Олишмоқда тамом теримиз шилиб».
«О, каззоблар!—дер Фил ғазабга миниб,—
Бу не жинойт!
Ким берди талонга сизга ижозат?!»
Бўрилар эса дер: «Отамиз, кечир,
Иссиқ пўстин учун бизларга қишга—
Қўйларга озгина солиқ солишга—
Рухсат бергандинг-ку, сен ўзинг ахир!
Улар дод-вой қилса, солмагил қулоқ
Номн-оти қўй-ку, фаҳми йўқ аҳмоқ.
Жон бошига тушган биттадан тери,
Шунгаям шунча гап, Ҳарию-Бери».

«Ҳар қалай,—деди Фил,—қаранглар кўзга,
Тоқат қилолмайман ҳеч ёлғон сўзга.
Ҳа, майли, биттадан терисин олинг,
Бошқа мўйига ҳам тегманг, йўқолинг!»

ЭШАК ВА БУЛБУЛ

Бир Булбулни кўриб қолди Эшаквой,
Унга сўзлаб: «Дўстим,—деди,—ҳой-ҳой,
Айтишларча, сен эмишсан хушовоз,
Товушингда нағмаларинг жуда соз.
Сайраб бергил, эшитайин овозинг,
Қулоғимда жарангласин шўх созинг.
Маҳоратинг нақадар зўр, кўрайин,
Овозингга ўзим баҳо берайин».
Куйлай кетди шприн Булбул шу чоқда,
Тинглар эди Эшак икки қулоқда.
Минг хил оҳанг, минг нағмада сайради,
Сайрашидан биёбон ҳам яйради.
Акс этарди узоқлардан садоси,
Юракларга худди найнинг овози.
Сочма ўқдек чакалакда сочилди,
Балки ундан гулчечаклар очилди.
Санъатчилар хуш овозин, маҳбубин
Тингладилар ҳамма нозик услубин,
Шамол тўхтаб ҳар томонга юришдан,
Қушчалар ҳам тинди сайраш, учишдан.
Гала-гала қўй-қўзилар кавшанмай,
Тиз чўкнишиб, тингладилар маърамай,
Подачининг майин чиқиб нафаси,
Завқланарди, ортар эди ҳаваси.
Подачи қиз юзларига шу мавсум
Гоҳи боқиб қилар эди табассум.

Тамом қилгач ашуласин Булбулжон,
Калласини эгди Эшаквой шу он:
«Қойил,—деди,—ростин айтсам, зерикмай
Эшитса ҳам бўлар экан, ўргилай.
Танишмассан, афсус бизнинг хўрозга.
Ундан бир оз ўргансайдинг, бу ёзга
Ошар эди маҳоратинг яна ҳам».
Бу баҳони эшитганда Булбулчам
Учиб ўтди салкам ўттиз даладан,
Одам қочган каби дўлу-жаладан.

Шундай одил қозилардан донмо
Ўзинг асра, бизларни ҳам худоё!

ПУЛДОР БИЛАН ЭТИҚДУЗ

Бир Пулдор яшарди кошонасида,
Емиши, ичмиши—шоҳона жуда.
Меҳмон, зиёфатдан кун бўлмас қуруқ,
Олтину зарининг ҳад-ҳисоби йўқ.
Не деса уйида бари муҳайё,
Шарбату май оқар мисоли дарё.
Хуллас калом, уймас, гўёки жаннат,
Аммо бой бир ишдан қийналар фақат:
Тунлари кўзига келмасди уйқу,
Қиёмат кунини ўйлармиди у,
Ёки хонавайран бўлишдан қўрқар,
Хуллас, ухлаёлмай тўлғаниб чиқар.
Тонгга яқин кўзи илинса гоҳо,
Тайёр турар эди яна бир бало:
Худо берган эди унга қўшнидан,
Этиқдўз яшарди рўпарасида,
Хушчақчақ, қўшиқчи эди у жуда,
Қарангки, эрта тонг ёриши билан
Ишга ўтирарди, ашуласи ванг,
Бой бўлса уйқуга тўймасдан гаранг.
Қўлласа бўларкан қандайин чора?
Қўшни овозини ўчирса зора...
Жим, деб буюришга йўқ ихтиёри,
Ялиниб ҳам кўрди, беҳуда зори.
Пулдор ўйлай-ўйлай топди ниҳоят:
Қўшнини уйига чорлар шу фурсат.

У келганда деди: «Оғайни, салом!»
«Ширин сўзинг учун таъзим, эҳтиром».
«Хўш, иним, ишларинг дурустми, қалай?»
«Ёмён эмас, хўжам, нега ғам қилай?»
«Демакки, бахтлисан, турмушингдан шод,
Шунинг-чун билганинг тараллабедод?»
«Толеимдан, хўжам, полимайман ҳеч,
Меҳнат билан ўтар умрим эрта-кеч,
Хотиним ёшгина, хушфеълу дилдор,
Бундай бахтдан ортиқ дунёда не бор?»
«Хўш, пул-чи?»—«кўпинча ҳамён қуп-қуруқ
Ва лекин ортиқча машмаша ҳам йўқ».
«Демак бой бўлишга хоҳиш йўқ, дегини?»
«Нега бўлмас экан? Тўқману лекин—
Хўжам, ҳамма нарса ўзингга аён,
Бўлган сари бўлсам дейди ҳар инсон,
Бойлигим кўпайсин деярсан, сен ҳам,
Нега бой бўлишни истамай мен ҳам?»
«Бўладиган гапни гапирдинг, ошна,
Гарчи бой бўлиш-ку дарди ҳарина,
Яна, камбағаллик айбмас—бор матал,
Лекин қашшоқликдан бойликдир афзал.
Мен сенга берайин бир халта червон,
Ёқиб қолдинг менга, ола қол, полвон,
Қўлим енгил бўлиб, орттиргил давлат,
Аммо беҳудага сарф қилма фақат.
Ишлатарсан уни қора кунингда,
Роппа-роса беш юз червон бор бунда,
Хайр, саломат бўл!» Бизнинг Этикдўз —
Бундай сахийлик-чун тополмасдан сўз,
Ҳовлиқиб, халтани маҳкам қучганча—
Уйига югурди, худди учганча
Ва ўша кунидёқ ертўла ковлаб
Ҳеч кимга билдирмай пулларни жойлаб,
Пешона терини артди, хайрият,
Аммо аввалгидай эмасдай фақат.

Ашулани тамом айтмаёқ қўйди,
На бирор кечаси уйқуга тўйди,
Юраги ташвишу гумонга тўлиб,
Тунлари ўғрилар юргандек бўлиб,
Ўз-ўзидан чўчиб, терга ботарди,
Шу зайл уйқусиз тонглар отарди.
Бирор кун тинчлик йўқ, хулласи калом—
Ҳаёт эмас, дўзах бошланди тамом.
Этикдўз росаям бўлди овора
Ва ниҳоят топди дардига чора:
Халтани кўтариб чопди Пулдорга
Ва деди: «Қийнадинг мени бекорга,
Керакмас пулларинг, мана, қайтиб ол,
Ухлайн уйимда тўйиб, бемалол.
Бойлигу давлатинг ўзингга сийлов,
Бу азобни ҳавас қилмасин биров.
Бемалол уйқи-ю, ашуламни ман—
Миллион сўмга ҳам алиштирмайман».

ФАЛОКАТ БОСГАН ДЕҲҚОН

Бир Деҳқоннинг уйига
Кечаси ўғри кирди.
Ҳовлисию омборин
Титкилаб бирин-бирин,
Нима кирса қўлига—
Ҳаммасини шипирди.
Ўғрида борми виждон?—
Бечора бизнинг Деҳқон
Бой ётиб, гадо турди,
Қип-қизил хонавайрон.
Энг ёмон душманинг ҳам
Кўрмасин бундай кунни.
Деҳқон чекар ғам-алам,
Бош ерда, эгик бўйни.
Тўплади ошноларин,
Хешу ақраболарин,
Деди: «Айтинг, не қилай,
Бошимни қайга урай?»
Шунда деҳқонга ҳар ким
Маслаҳат бера бошлар,
Дўсти Қарпич бош қашлар:
«Айтмовдимми сенгаким—
Солма, деб элга роса
Бойлигингдан овоза».
Климич деди: «Қуда,
Омборингни сен жуда—

Уйингдан узоқ қурма,
Кейин аттанг, деб юрма».
«Омбор-ку, майли, гўрга,—
Гап қотди қўшни Фока,—
Сенга соқчи ит керак,
Туғди мендаги кўппак,
Бир кучукни ола қол,
Қўшним учун бемалол,
Бир яхшилик қилайин,
Дарёга ташламайин».
Хуллас калом, дўст-ёрдан
Чиқди минг хил маслаҳат.
Аmmo қанийди ёрдам?
Ёрдам чиқмади фақат.

Бошингга иш тушса дўстларни сина,
Оласан улардан маслаҳатгина.
Ҳақиқий ёрдамдан агар сўз очсанг
Энг яқин ўртоғинг бўлар гунг, гаранг.

ФИЛ ВА ЛАЙЧА

Халойиққа бир кўрсатиб қўйиш-чун,
Кўча бўйлаб Фил етаклаб ўтдилар.
Маълумдирки, Фил—бизда ноёб нарса,
Шунинг-чун ҳам бир тўп дайди оломон
Фил кетидан санқиганча кетдилар.
Қаердандир, лип этдию, кўрсангиз,
Рўпарадан бир Лайча чиқиб қолди.
Филни кўрар-кўрмас унга ташланиб,
Худди бориб у билан ғажигудай
Гоҳ акиллаб, ириллаб, увлаб қолди.
«Ҳой қўшнижон, тўхта, номусни тўкма,
Бу—Фил ахир,—деди унга Олапар,—
Сенинг кучинг эмас унга тирғалиш,
Кўрасанми, сен бўғилдинг акиллаб,
У боради бепарво илгарилаб,
Сенинг ҳуришингдан тамом беҳабар».
«Эҳ! Эҳ!—деди Лайча бунга жавобан,—
Мен ҳам худди шуни жондан кутганман,
Ҳеч қанақа ҳуриш, ғавго қилмасдан
Жанжалкаш деб кўтараман улуғ ном,
Майли, айтсин мени кўрганда итлар:
«Баракалла, Лайча жуда паҳлавон,
Ҳура олар ҳаттоки Филга томон».

МУШУК ВА ОШПАЗ

Аллақандай бир ошпаз, анча саводхон,
Ошхонасидан чопди майхона томон,
(Ўзи художўй эди, худди шу кунн
Холасининг қирқини ўтказар эди),
Уйда эса Мушукни қоровул қилиб—
Қолдирди, то Сичқонлар гўшт емасин деб,
Бир оздан сўнг қайтаркан кўрдикки, ерда
Сомсаларнинг қолдиғи, Мушук бир четда,
Сирка солинган кичик бочка ортида,
Миёвлаб ҳам пишиллаб гўшт чайнамоқда!
Бунн кўраркан Ошпаз деди: «Эй, очкўз!
Элдан уялмасанг ҳам девордан уял!
(Мушук лекин овқатни урар бемалол).
Билардик нисофли Мушук эднинг бенак,
Ювошликда бўлардинг ҳаммага ўрпак,
Қани ўша уяту... қани помус, ор,
Энди қўшниллар деяр: «Ундан биз безор!
У ўғрини қўйманглар ошхона тугур
Ўвлинга ҳам кирмасин, митти ер юткур.
Бўрнини ҳайдагандай ҳайданглар, кетсин,
У бузиқни, у ўлат, у офат, битсин!»
(Мушук тинглайди ҳамда гўштни чайнайди)
Нотиқ эса ўғитдан ҳеч тўхтамайди.
Начораки, насиҳат қилиб бўлгунча—
Мушук паққос туширди гўштни тўйгунча.

Мен бўлсам, кишиларга ўғит қиламан,
Шу лавҳани манглайга битиб қўй дейман:
Ўз ҳукмингни ўтказиш зарурий жойда —
Бекорчи гап сотишнинг ўзи бефойда.

ҒОЗЛАР

Қўлида узун чивик, олдида бир гала ғоз,
Сотмоқчи бўлиб деҳқон ҳайдарди шаҳар томон.
Рост айтсам, дағал эди, назокати йўқ оз-моз,
Гала ғозни дам-бадам сўкар эди кўп ёмон.
Худди бозор кунига шошарди кўзлаб фойда,
(Фақат ғозлар учунмас, ҳатто одамлар учун—
Кўргулик шай туради фойда кўзланган жойда.)
Деҳқонни айблай нечук!

Лекин ғозлар бу ҳақда бошқача ўйлашарди,
Арз қилишиб учраган отлиқми ё пнеда—
Деҳқонга ўпкаларин ҳаммага сўйлашарди:
«Биз ғозлардан бадбахтроқ ким бор экан дунёда?
Деҳқон бизни шунчалик оёқ ости қиляпти,
Ҳам бизларни гўёки жўн ғозлар, деб билияпти.
Фаҳмламаяпти нодон:

Бизни ҳурмат этмоқлик—унинг бўйнидаги қарз,
Боболаримиз Римни халос этган бир замон,
Уша ғозлар авлоди—биз-ку, дангал этсак арз:
У ғозлар ҳурматига Римда хос байрамлар бор!»
«Хўш, нечун биз ҳурматга сазовор деб ўйлайсиз?»—
Деб сўради йўловчи. «Ахир бизнинг боболар...»
«Биламан, ўқиганман, битта гапни қўймайсиз,
Сўраяпман: сизлардан теккан фойда нечоғлик?»
«Ахир бизнинг боболар Римни қутқазганлар-да!»
«Хўп, сиз-чи, не қилдингиз—мумкин бўлса айтмоқлик?»
«Биз? Ҳеч нима».—«Яхшилик борми ҳали санларда?»

Боболарни тинч қўйинг, боболардан сўйламанг,
Уларнинг қилмишига яраша Римда ҳурмат.
Сиз эса, қовурмага ярайсиз, дўстлар, фақат!..
Ўзга гапни ўйламанг!»

ЧУЧҚА

Чўчқа бир кун хўжайиннинг ҳовлиси томон
Йўл олди-да, отхонаю ошхонани ҳам—
Роса титди, гўнгу-кулга булғанди тамом.
Ҳар ўрага тумшуқ суқиб чиқди бир бошдан.
Меҳмонликдан қайтди оқшом, хириллаб пича,
Чўчқа эди, қолмиш яна чўчқалигича.
«Нималарни кўрдинг, қани айт, Хавроньяжон,—
Чўчқабоқар сўрар ундан,—
Гап юрар зимдан,
Хўжайиннинг бойликлари кўп эмиш чиндан,
Сандиқларда тўла эмиш марварид, маржон».
Хавронья дер: «Э, ишонманг, бари бекор гап,
Мен бойликдан кўрганим йўқ заррача нишон,
Кулу-гўнгдан бошқа нарса топмадим излаб,
Томорқани қазиб чиқдим, бўлмади ҳеч наф.»

Мақсадиммас бировларнинг дилин оғритмоқ,
Аммо баъзи танқидчилар—Хавронья сифат.
Тўғри назар, одил фикр улардан йироқ,
Камчилигу айбларингни кўради фақат.

КВАРТЕТ

Эчки билан

Эшаквой

Ва шўх бир Маймун,
Яллоқ панжали Айиқ ўтлоқда бир кун—
Машқ қилмоқчи бўлишди, атроф дарахтзор,
Тўрт хил ғижжак ва нота қўлларида бор.
Қойил қилмоқ бўлишди оламини бутун.
Қамоиларни тортдилар,—куй чиқмас нечун.
Шу вақт қичқирди Маймун:
«Тўхтангиз бир ози
Биз бу хилда ўлтирсак дуруст чиқмас сози
Сеп, Эчкига рўбарў ўлтир, Айиқвой,
Мен бўлсам Эшак билан турай ёнма-ён.
Шунда чиқиб машқимиз, албатта, равон,
Муқом қилар бизларга тоғу тош, ўрмон!»
Алмаштириб жойларини, бошладилар соз,
Барибир ҳеч чиқмасди ёқимли овоз.
Шунда Эшак ҳанграб дер: «Шошманг, бир гап бор!
Яхши чиқар куйимиз, ўлтирсак қатор!»
Маъқул тушиб, бўлдилар тўртов ёнма-ён,
Барибир, куй чиқмади бу гал ҳам равон.
Энди яна кучайди тортишув, жанжал:
Ким қаерда ва қандай ўлтирсин бу гал?
Ўрмондаги бу шовқини, ғавғо, тўполок,
Булбулни жалб айлади ўзига шу он,
Шунда илтимос билан Булбулга улар:

«Андаккина қулоқ сол, эй қуш!—дедилар.
Бизда нота ҳам чолғу—жаъми нарса бор,
Янграмоғи керакдир булардан наво.
Ялинамиз, жон қушча, бұл бизга ҳамкор,
Фақат айтгин, қай тахлит ўлтирмоқ даркор?»
Булбул деди: «Бўлмоқ-чун созанда—машшоқ,
Уқув билан керакдир нозикроқ қулоқ.
Сиз-чи, азиз дўстларим, қандай ўлтирманг,
Машшоқ бўла олмайсиз, овора бўлманг».

ЯПРОҚЛАР ВА ИЛДИЗЛАР

Чиройли бир ёз кунн
Япроқларда ёз куйн,
Шамолларга шивирлашиб япроқлар секин,
Кўркам, гўзал яшиллик-ла мақтанишарди,
Қувонч билан уқдирарди бари ўз ҳуснин:
«Биз эмасми, бу водийнинг яшил дилбари,
Дарахт бизсиз бўлармиди шундай улуғвор,
Кўм-кўк тожли ва шохдор,
Биз бўлмасак, дарахт нима?
Дарҳақиқат, биз—
Ўзинини мақташга бутун ҳақлимиз!
Биз эмасми, йўловчига, чўпонга салқин,
Қучоқ очиб бағишлаган ором ва роҳат,
Биз эмасми, ҳусни билан қишлоқ қизларин
Ўйин учун ўз бағрига тортган ҳар соат?
Тонг чоғлари бизга келиб сайрайди буткул
Хуш овоз булбул.
Ҳа, шамоллар, сиз ўзингиз ҳам
Айрилгингиз келмайдн бир дам».
Ер остидан товуш чиқди, баргларга деди:
«Бизларга ҳам пича раҳмат дейилса эди».
Шунда дарахт япроқлари кўтарди шовқин:
«Қайси сурбет такаббурлик билан гапирган!
Ким у биз билан—
Бундай дағал муомала қилади бугун?»
Пастдан япроқларга жавоб берилди шундай:

«Биз—Илдиз,
Қоронғи ер остида ишловчилармиз,
Наҳотки, сиз танимайсиз?
Овқатни сизга
Биз берамиз. Яйраб-яшнаб гуллайсиз бизда,
Лекин билинг,
 орамизда шундай бир фарқ бор:
Янги-янги кўк япроқлар унар ҳар баҳор,
Аммо-лекин қуриса илдиз—
На дарахт қолар ва на сиз».

БҮРИ БИЛАН ТУЛКИ

Тулки товуқ гўштин роса тушириб,
Қолганин эрталик учун яшириб,
Ухлай деб ётганди ғарам олдида,
Тўсатдан оч Бўри келиб қолди-да—
Дедики: «Аҳволим кўп ёмон, ўртоқ,
Тополмадим ҳатто қуруқ сўнгак ҳам,
Очликдан батамом қуриди силлам,
Итлар қувалади, чўпонлар уйғоқ,
Билмадим, бошимни қаерга урсам».
«Ҳали шунақа де?» «Ҳа, худди шундай».
«Жуда қийналибсан, бечора, ҳай-ҳай,
Емайсанми, ўртоқ, мабодо пичан?
Мана, бир ғарам бор, тортинма ҳечам».
Дўстининг пичанмас, гўштдайди дарди,
Тулки яширгандаи оғиз очмади,
Аmmo меҳрибонлик қилдики чунон—
Бўри оч жўнади ўз ини томон.

ВАРРАК

Уйинчоқ Варрак
Учирилган эди осмон—фалакка,
Юқоридан пастга гердайиб қараб
Кўзи тушди гулда бир Капалакка.
«Қара-я, кўряпман мен сени элас,—
Дея қичқирди у,—албатта сен ҳам—
Мендайин учишни қиларсан ҳавас?»
«Ҳеч ҳавас қилмайман, ростини айтсам,—
Дер Капалак унга,—мақтанма бекор.
Тўғри, сен ўйнайсан баландда учиб,
Аммо бил: бурнингдан ўтказилган ин.
Бундай ҳаёт эса—ҳаётмас зинҳор.
Жойим пастроқдадир, гарчи, мен эсам
Бемалол учаман қайга хоҳласам;
Мен сенга ўхшаб—
Бировнинг бемаъни эрмаги учун
Пириллаб учиб—
Қилмайман умримни беҳудага сарф».

ОҚҚУШ, ЧҶРТАН БАЛИҚ ВА ҚИСҚИЧБАҚА

Ўртоқлар ўзаро бўлмаса иноқ,
Уларнинг ишларини ўнгмайди мутлоқ.
Иш ўрнига фақат ортади ташвиш.

Бир кун Қисқичбақа, Чўртан ҳам Оққуш
Юкли аравани тортмоқ ишташди.
Унга учов қўшилиб, юра бошлашди:
Зўр бериб уринди ҳарчанд уч ўртоқ,
Арава енгил-ку, силжимас бироқ!
Сабаб: Оққуш кўкка қилади парвоз,
Қисқичбақа ортга тисланар оз-оз,
Чўртан балиқ сувга шўнғиш пайида.
Ким ҳақу ким ноҳақ—ҳукм этмаймиз,
Лекин юк қўзғалмас жойидан ҳануз!

МАЙНА

Ҳар кимда ҳам бор ўзича талант, лаёқат.
Лекни биров ютуғига кўнгли кетиб сушт,
Бу ҳунарнинг паст-баландин билмасдан дуруст—
Уша ишга уринади баъзилар, афсус.
Ундайларга бермоқчиман шундай маслаҳат:
Бўлсин десанг агар ишнинг пухта, жо-бажо
Юрагингдан суйган ишга урин доимо.

Бир Майна полопон бўлмай турибоқ
Саъвадай сайрашни қилганди одат.
Унга бутун ўрмон соларди қулоқ,
Ўйноқи овоз-ла куйласа ҳар вақт.
Бошқа-ку, шунга ҳам қиларди шукур,
Аммо ҳасадчийди майнача қурғур.
Булбулнинг шуҳратин эшитиб бир кун,
Хаёл қилди: «Ҳеч гап эмас, мен учун—
Ашула куйламоқ Булбул сингари,
Ундан ҳам ошириб юборай ҳали».
Сўнг сайрай бошлади Булбулга ўхшаб,
Чираниб, бор кучин Майна қилиб сарф,
Гоҳ чинқириб кўрди, гоҳи хириллаб,
Гоҳида миёвлаб, гоҳи чириллаб,
Хуллас, жами қушни қилди-ку безор.
Эй, тентак Майнача, чиранма бекор—
Яхшиси, сен Саъва бўлиб сайрай қол,
Кўрдингки, Булбулдай бўлишинг маҳол...

ДАРВЕШ ВА АЙИҚ

Гарчи, ошналик баъзан асқатар
Ва лекин жўясиз ошналик хатар.
Синамаган отнинг сиртидан ўтма,
Синамасдан асло ошна тутма!
Нодон дўст душмандан хавфлироқ бўлур,
Қадимги бир масал ёдимга келур:

Бор экан, йўқ экан, қадим замонда
Дарвеш бўлар экан олис томонда,
Бола йўқ, чақа йўқ, ўксиз яшаркан,
Ёлғизликда бошга кулфат тушаркан,
Дарвеш ҳаётини юз мақтасанг ҳам,
Ёлғизликка ҳар ким беролмас чидам.
Қиши қайғурганда ахтарар сирдош,
Шод-хаёл сўрганда излар фикрдош.
Баъзилар дейдики: «Овунмоқ учун—
Чаманзорга боргил, тўқайни айлан.
Яшил далага бор совунмоқ учун,
Қўнгилини очқувчи шўх сойни айлан!»
«Маъқул: дала—яхши, сой—роҳати жон,
Лекин, жонга тегар ёлғизлик ёмон».
Ҳалиги Дарвеш ҳам охир сезипти,
Сўққабош кунидан жуда безипти,
Ҳар нечук, бир ошна топмоқ бўлипти,
Юра-юра ўрмон сари келипти.
Ўрмонда кимни топарди киши:

Айиқ ӛ бӱрига тушади иши!
Айтгандек, дуч келди каттакон Айиқ,
Дарвеш ӗам понлож букилиб шу дам—
Салом бериб деди: «Ошна бӱлайлик!»
Панжасин узатди Айиқ полвон ӗам.
Шундай, ошналик бошлаб икковлон—
Бора-бора бӱлди дӱсту ӗадрдон.
Бирпас айрилмасди кечаю-кундуз,
Донм бирга Айиқ ва Дарвеш—ӱксиз.
Иккови ӗанаӗа ӗазиллашдилар,
Е аския чоги жазиллашдилар—
Мен ӱзим ӗали ӗам билолганим йӱӗ,
Суриштириб, аниӗ ӗилоганим йӱӗ.
Бироӗ, Дарвеш эди ӗамиша камгап,
Айиқ туӗма соӗов бӱлса нежаб!
Гапга тоӗати йӱӗ, суӗбатни суймас,
Демак, аччиӗ-тиззиӗ уларда бӱлмас.
Ӓар нечук Дарвешнинг ӗамни йӱӗ эди,
Яхши дӱст топдим, деб кӱнгли тӱӗ эди.
Ӓаерга бормасин—йӱлдоши Айиқ,
Нима иш ӗилмасин—ӗӱлдоши Айиқ,
Ӓамиша иккови бирга юради,
Бир-биридан рози, ӗаӗт суради.
Бир ваӗт икки ӱртоӗ сайр этмоӗ учун—
Ӓрмонда тентираб ӗолди уззу кун,
Кейин кенг далада кезиб юришди,
Тоӗлар, уваларни бир-бир кӱришди.
Айиқ чарчаш билмас ӗанча юрса ӗам,
Лекин Айиқ ӗадар кучлимас одам.
Дарвеш ӗам шу ваӗдан чарчаб ӗолипти,
Дӱстига етолмай оӗӗ толипти.
Бунни кӱрган Айиқ депти меӗрибон:
«Майли, чӱзилиб ол, дам ол, ӱртоӗжон,
Майли, жиндек мизги, мен ӱлтирайин,
Сени ӗар балодан кӱриб турайин!»
Дарвеш шу ондаӗӗ ӗтиб олипти,

Жуда чарчагандан ухлаб қолипти.
Айиқ эса дўсти бошида турди,
Қўриқлаб, пашшани ҳайдаб ўтирди.
Ана, пашша қўнди дўсти бурнига,
Қанча ҳайдамасин, қайтар ўрнига.
Жуда шилқим экан, жуда ҳам хира,
Яхшиликча ҳайдаб бўлмади сира.
Айиқ қаҳри қистаб, гижиниб қолди,
Панжасига ғудур бир харсанг олди.
Чўққайиб нафас ҳам олмайин туради,
«Ҳозир боплайман!»—деб хаёл суларди,
Дўсти манглайида пашша турарди.
Кучининг борича пойлаб бир урди,
Оғир келиб тушди ушлаган тоши,
Пачоқ-пачоқ бўлди Дарвешнинг боши.
Бир ёнда суяги, бир ёнда пўсти,
Шундай ҳалок бўлди Айиқнинг дўсти...

ГУЛЛАР

Данғиллама уйнинг очик деразасида,
Хонадоннинг нақшин чинни гул вазасида
Тирик гуллар билан турган ясама гуллар—
Симдан бўлган шохчаларда чайқалиб мағрур,
Барчага ўз ҳуснин кўз-кўз қилмоқчи бўлар,
Аста-секин томчилашга тушди-ку ёмғир.
Латта гуллар яратгандан ёлбориб шу он,
Ёмғирингни тийиб қўй, деб қилар шикоят.
Турли-туман гаплар билан қоралаб чунон
Дедиларки: «Э, худойим, тез уни тўхтат!
Бу дунёда нима бордир ёмғирдан ёмон.
Қара, асло кўчалардан бўлмайди ўтиб,
Ҳаммаёқни лою кўлмак кетибди тутиб».
Аммо,
Бу беаза илтимосни тингламас худо
Ва ёмғир ҳам ёғиб ўтди ўзин йўлида,
Жазирама кун қизигин қувди-ку жуда,
Салқинлаб ҳаво
Бўлди мусаффо—
Ял-ял бўлиб яшнаб кетди яшил табиат,
Ўтлоқларнинг кўрку-ҳусни мисоли жаннат.
Шунда, қаранг, ойнадаги ҳақиқий гуллар—
Яна кўрку чирой билан очилиб кетди.
Ёмғир ювиб, уфуришиб атру-сумбуллар
Ажиб ҳинди чор атрофга сочилиб кетди.
Ҳу, ясама гуллар эса ёмғирда ивиб,

Ўчиб, титилиб,
Ўзидаги бор ҳуснини йўқотди тамом.
Ташқарига итқитилди хулласи калом.
Ҳақиқий истеъдод танқиддан қўрқмас,
Унинг гўзаллиги бебақо эмас.
Аммо ясамалар—бундан истисно,
Танқид ёмғиридан қўрқар доимо.

ДЕҲҚОН ВА ҚАРОҚЧИ

Деҳқон хўжалигини тиклай деб пича
Сотиб олди сигир ҳамда хурмача.
Қайтаркан судралиб аста бозордан,
Утаётганда хилват бир эманзордан—
Тўсиб қолди бирдан Қароқчи—ўғри,
Бир зумда Деҳқоннинг қуриди шўри.
«Раҳминг келсин,—дея ёш тўкди Деҳқон,—
Бўлдим-ку адо,
Қилдинг-ку сен мени қип-қизил гадо,
Сигир оламан деб бир йилдан буён—
Емасдан, ичмасдан пул тўплагандим,
Шу кунга етарман, деб ўйлагандим».
«Бўпти, қўй, йиғлама,—деди Қароқчи,—
Сенга раҳмим келди, ҳа-я, айтмоқчи—
Чиндан менинг сигир соғишим маҳол,
Майли, хурмачангни қайтиб ола қол».

СИНЧКОВ ОДАМ

«Э, салом оғайни! Қайдан келяпсан?»
«Ҳайвонотхонага кириб чиқдим мен,
Уч соатдан мўлроқ айланиб юрдим,
Ниманки бўлса—барини кўрдим.
Айтаверган билан бўлмайди адо,
Таърифига сўз ҳам топилмас ҳатто.
Ҳа, ажойибхона дейилганча бор,
Ғаройиб нарсага бой-да, табиат,
Қушлар, ҳашаротлар саноқсиз, беҳад,
Йўқдирмен кўрмаган биронта жондор.
Минг хил капалаклар, тиллақўнғизлар,
Суварак, пашшалар, хол-хол хонқизлар,
Баъзиси зиғирдек келса—келади,
Барисини кўрдим—жуда ғалати».
«Филни ҳам кўрдингми? Қанақа экан?
Туйилгандир сенга тоғ каби улкан?»
«И-е, ўша ерда фил ҳам бормиди?»
«Ҳа-да, бор эди».
«Ундай бўлса, менн маъзур тут, ошнам,
Қара, пайқамабман филни сира ҳам».

ШЕР ОВДА

Ит, Шер, Бўри ва яна Тулки
Яшардилар қўшни бўлишиб.
Улар ўзаро
Қилмай можаро
Бир битим тузишди: мазмуни шулки—
Ҳаммалари бирга овлашиб ҳайвон,
Дарров ўша он—
Ўлжани бўлишар арра қилишиб.
Тулкининг ошиғи келдию олчи,
Тутиб олди семиз кийикни бир кун.
Сўнгра дўстларига юборди элчи:
Ўлжани бирликда баҳам кўриш-чун.
Ҳамма етиб келди. Келдилар Шер ҳам,
Ўткир тирноқларин уқалаб, қашлаб,
Шерикларга совуқ назарин ташлаб,
Ўлжа тақсимлашга киришди шу дам:
«Хўш, биз тўртовлон-а?—дея Шер, шартта
Бечора кийикни қилди тўрт нимта.
«Энди бўлишайлик! Ҳаф туринг пича!
Манов нимта менга—битим бўйича.
Мановиси—эса Шерлигим учун;
Мана бу ҳам менга — зўрлигим учун;
Қолганига кимки қўл чўзса агар—
Шу турган жойида тил тортмай ўлар!»

ДЕМЪЯННИНГ БАЛИҚ ШҰРВАСИ

«Айланайин, қўшнижон,
Тановул қил, қани ол!»
«Тўйиб кетдим, ошнажон».
«Э, қўйсанг-чи, бемалол,
Ичгин яна бир коса,
Балиқ шўрва ҳам роса—
Бўптимн қойил-мақом!»
«Энди сиғмайди тамом,
Уч косани бўшатдим».
«Иштаҳа турса тортиб
Ош бўлсин-е, ичавер,
Косани бўшатиб бер.
Балиқ шўрвани қара,
Бир энли келар ёғи,
Гўштидан ҳам еб кўр-а,
Ма, ол, ичак-чавоғи.
Мана бу — тангабалиқ,
Ёғини қара, лиқ-лиқ.
Яна ичгин, тортинма,
Қуйиб бергин, хотин, ма!»—
Шундай қиларди меҳмон
Демьян—қўшни Фокани.
Қистар эди ҳар чандон,
Бирпас дам берса қани!
Кетма-кет шўрва ичиб,
Фоқамиз терга ботди.

Яна мезбон кўнгли-чун,
Косага қўл узатди.
Ва йиғдию бор кучин
Унисин ҳам бўшатди.
«Э, яшавор, оғайни!—
Дея қичқирди Демьян.—
Ичимсан-да, баайни,
Шу-чун яхши кўраман.
Кел, яна бир коса ич!»
Шунда Фока боёқниш,
Бошидан учдню ҳуш,
Ҳар балодан ҳазар, деб,
Шўрвангдан мен безор, деб,
Шапкасини қўлга олди,
«Ҳайт!»—дея қочиб қолди.
Ана шу кундан буён—
Демьянини кўрса—қуён.

Езувчи, сўзларинг бўлса лўнда, соз—
Сенсан сарафроз.
Ва лекин чуватсанг билмасдан меъёр,
Уқувчи раъйини сезмасанг агар,
Воқиф бўл: сен ёзган хоҳ насру ашъор—
Демьян шўрвасидек меъдага тегар.

САЪВА БИЛАН ҚАПТАР

Саъва тушиб қолди ёвуз тузоққа,
Бечора ўзини урар ҳар ёққа.
Ёшгина Қаптарча олди мазаққа:
«Уятмасми,—деди,—куппа-кундузи
Илниниб қолибсан, кўз борми ўзи?
Мени алдаёлмас ҳеч кимса бу хил,
Айтган гапларимга ўзимман кафил».
Қарангки, шу он—
Ўзи ҳам тузоққа илниниб қолди.
Хўп, ажаб бўлди!
Сен бундан буён—
Бировнинг гамидан кулма, Қаптархон.

ТОШ БИЛАН ЧУВАЛЧАНГ

«Нима тўполош бу! Қутурма, бебош!—
Ёмғирга қараб дер ерда ётган Тош.—
Кўриб уни ҳамма қувонар тағин,
Кутар гўё азиз меҳмон ўртоғин...
Ҳайронман, жуда аломат,
Кўрсатибди у нима каромат?
Тўғри, уч соатча қуйди савалаб.
Менинг тўғримда ҳам суриштириб боқ!
Асрлар тинчгина ётибман шундоқ.
Кетибманми кибр-ҳаволаб?
Қайга отишса ҳам чиқмас овозим,
Менгаям раҳмату ширин сўз лозим!
Кўп расво дейишар бу ёруғ олам:
Ҳеч қандай адолат кўрмадим мен ҳам!»
«Бас қил!—деди унга Чувалчанг,—
Беҳуда қилма гаранг.
Ёққан бўлса ҳамки бу ёмғир бирпас,
Қурғоқчиликни қайтариб, хуллас—
Экинларни яшнатди обдан.
Деҳқон кўнгли тўлди—мўл бўлади дон,
Фойдасиз ётибсан фақат сен, нодон!»

Баъзилар керилар: «Хизматим билгин!»
Узи сезмас Тошдек бефойдалигин!

ҚҰЗГУ ВА МАЙМУН

Маймун ўз аксини кўриб кўзгуда
Айиқни сал туртди оёқ учида:
«Айланайин ошнам, бунга бир қара,
Қандайин бедаво афту башара!
Бўладими тиртиқ-миртиқ шунчалар?
Мен унга заррача ўхшасам агар—
Юрагим сиқилиб ўлишим тайин.
Биласан-ку, шундай қийшайган, маймоқ,
Бор менда беш-олти уруғу аймоқ.
Хоҳласанг, бирма-бир санаб берайин».
«Бекорга қийналиб санашдан кўра—
Ўзингга қайрилиб қарай қол, жўра!» —
Дей жавоб берди Айиқ Маймунга,
Қани, амал қилса Қийшиқвой бунга.

Дунёда жуда кўп бундай мисоллар,
Кулгига қолишни, айтинг, ким хоҳлар?
Кечагина бўлди шундай ҳодиса:
Климич—порахўр, ҳамма билди,
Порахўрлик ҳақда унга ўқишса—
У аста Петрга имо қилади.

ДЕҲҚОН ВА АЖАЛ

Аёзли қиш кунн битта қари чол,
Меҳнат-машаққатда ҳорган, бемажол,
Қулбасига ўтин териб қайтарди,
Юки оғир эди, кўп эди дарди.
Инқиллаб, судралиб йўл боса-боса
Чарчади роса
Ва тўхтаб ўтиннинг ерга туширди,
Ўтириб ўзинча чуқур оҳ урди:
«Мунчалар қашшоқман, эй парвардигор!
Муҳтожликдан бўлди олам кўзга тор,
Болалар оч-юпун, хотиним бетоб,
Бир ёқдан солиқлар эзворди бутун,
Борми ёруғ кун?
Бизнинг елкага ҳам тегарми офтоб?»
Чол қайғу-алам-ла кўз ёши тўкиб,
Машъум қисматига лаънатлар ўқиб,
Бундай яшамоқдан ўлган ҳам афзал,—
Дея нола қилди: «Қайдасан, Ажал?!»
Ажал олисдамас, яқин туради,
Ҳамманинг ортидан пойлаб юради.
Қарабсизки, ҳозир-нозирдир дарҳол
Ва деди: «Не учун чорладинг, эй чол?»
Ажалнинг қаҳрли келбатин кўриб,
Тилин калимага зўрғатдан буриб,
Чол дер: «Кўтаролмай манов ўтинини,

Ёрдам бергин дея чорловдим сени».
Қиссанинг ҳиссасин мен сизга айтсам,
Яшамоқ қанчалик оғир бўлса ҳам—
Ўлимнинг азоби ундан эмас кам.

СОЯ ВА ОДАМ

Ўз соясин тутмоқ бўлди бир шўхроқ одам,
Унга қараб аста-секин қўйсаки қадам—
Олға қараб юриб кетди кўланкаси ҳам.
Қувган эди соясини яна илдамроқ
Соя унга етказмасдан қочарди бироқ.
Қанча шошиб, югурмасин тутқич бермасди,
Худди сирли хазинадек қўлга кирмасди
Ва ниҳоят орқасига қайтди телбатоб,
Қарасаки, уни қувар сояси шитоб.

Эй, гўзаллар, бизнинг ҳақда дея ўйларсиз,
Бахту омад ўзи шундай бўлади, афсус.
Баъзи одам унга етиш қасдида ҳар вақт—
Чекар не-не қийинчилик, дарду машаққат.
Бошқаси-чи? Гўё ўзин четга уради,
Орқасидан бахту омад қувиб юради.

ШЕР БИЛАН ТУЛКИ

Шерни кўрмаганди Тулки умрида,
Дуч келиб, қўрқувдан нақ ўлаёзди.
Бир қанча вақт ўтгач, яна кўрди-да,
Бу сафар чўчимай, ўзини босди.
Бақамти келишгач учинчи марта—
Шер билан суҳбатни бошлади шартта.

Қўрққанга қўш кўриннар,
Разм солсанг—биллар.

БУЛУТ

Қуёшда қовжираб ётган кенг дала—
Устидан булутлар карвони ўтди.
Лекин бир томчи ҳам ёғмайин кетди
Ва денгизга бориб тўкди у жала.
Булут Тоққа қараб: «Мен сахий!»— деди.
Тоғ деди: «Бунақа сахийлик бекор,
Бу нима қилганинг, жиндак хайринг йўқ.
Шу далага ёғиб ўтсайдинг агар,
Қатта бир вилоят бўлура эди тўқ.
Денгизда сенсиз ҳам сув етар эди!»

ТУҲМАТЧИ ВА ИЛОН

Нима ҳам бўлдию, дўзахда бир кун
Чақирилган эди каттакон кўрик.
Жамоат сафланди ундан ўтиш-чун,
Қилган гуноҳига яраша туриб.
Қўққисдан шунда—
Илон ва Туҳматчи тортишиб қолди:
Улардан қайсиси ўтар олдинда?
Муҳовара жуда қизғин тус олди.
Маълумки, дўзахда биринчи—ўша
Кимки қилган бўлса, кўпроқ қабоҳат.
Туҳматчи: «Мен зўрроқ»,—деб шоша-пиша—
Илонга кўрсатиб тилин қилди пеш.
Илон ҳам вишиллаб келмади-да бўш,
Олдинга интилди бўлиб бетоқат.
Туҳматчи қолган ҳам эдикки ортда,
Моликул жаҳаннам келди-да шартта—
Орқага тисариб қўйди Илонни.
Деди: «Хизматларинг мен оламан тан,
Аямай чақасан учраган жонни,
Жуда ёвузсан,
Ва лекин Туҳматчи ёвузроқ сендан.
Чунки сен хавфлисан—фақат яқиндан,
Туҳматчи сингари узоқдан туриб
Сочишни билмайсан тилингдан заҳар.
Ундан мумкин эмас асло қутулиб—
Уртада турса ҳам денгизу тоғлар.

У сендан қабихроқ, хулласи калом,
Тақдирингга энди сен бергин-да тан,
Ўрмалаб ўтавер унинг ортидан».
Ана шундан бери дўзахда мудом—
Тухматчи Илондан турармиш баланд,
Жаҳаннам тўрини қилиб ётар банд.

ОМАД ВА ГАДО

Эскирган, титилган тўрва кўтариб,
Тиланчилик қилиб, юпун ва ғариб,
Зўрға оёқ судраб босарди Гадо,
Ўз-ўзича ҳайрон бўларди гоҳо:
Кўшқу айвонларда яшовчи бойлар
Сандиқлари тўла олтин, кумуш, зар,
Бўлсаки, асти—
Бас энди, бойликка тўйдим демасди.
Устига-устак,
Дунёсига дунё қўшишни истаб—
Аксар бор-йўғидан ажралар эди,
Ҳолига маймунлар йиғлашар эди.
Чунончи, ҳу анов уйнинг эгаси
Савдода омади келди чамаси,
Бойлик йиға-йиға, бир кунни синди,
Шу билан тинч юрса бўларди энди,
Бир умр етарди қолгани унга,
Тоқат қилармиди савдогар бунга?
У баҳор кемага роса юк ортди,
Умид қилган эди фойда тоғу тоғ,
Афсуски, айтгани бўлмади бироқ:
Кемаларни денгиз қаърига тортди,
Энди бойликлари—сувнинг тубида,
Савдогар фойдани кўрар тушида.
Бошқаси қилди-ю олибсотарлик
Бойликни тўплади роса, етарлик.

Қанчаки тўпласа,—деди шунча кам,
 Бир куни «поқ!» этиб синди-ку у ҳам!
 Ишқилиб, бунақа мисоллар лак-лак,
 Ҳар ким иззатини билиши керак!
 Шу дамда Гадога кўринди Омад
 Ва сўзин бошлади тик, бедаромад:
 «Қулоқ сол, мен сенга берай деб ёрдам
 Излаб юрган эдим анчадан бу дам.
 Сенга олиб келдим мен анча ақча,
 Тўрвангни тут ва ол унга сиққанча.
 Тўлдириб берайин, шартим бор аммо:
 Тўрвангга тушгани—ҳақиқий тилло,
 Лекин ерга тушиб кетса-чи, агар—
 Уша заҳотиёқ хас-хашак бўлар.
 Ҳушёр бўл, мен сени қилдим-а, огоҳ,
 Шартим қатъий эрур, иллоҳи-биллоҳ.
 Тўрванг эски экан, жуда кўп олма,
 Тағни чидаш бермай, аттанг деб қолма».
 Хурсандликдан Гадо олмасди нафас
 Унча-мунча гапга қулоқ ҳам солмас!
 Тўрваннинг оғзини шартта очди у,
 Тиллолар ёғилди ёмғирдек дув-дув,
 Оғирлашиб борар тўрва тобора,
 «Етар дейман?»—«Яна», Тўкар, начора.
 «Йиртилиб кетмасин».—«Қўрқма, ҳали оз».
 «Жуда бой бўлдинг-ку?»—«Тўк яна бир оз».
 «Қўй, бўлди! Тўрванг ҳам, ана, сўкилди».
 «Яна бир ҳовуч сол». Хулласи калом—
 Тўрва шарт ёрилиб, пуллар тўкилди
 Ва бари хашакка айланди тамом.
 Омад бир сўз демай кўздан йўқолди,
 Гадо қандай бўлса—шундайча қолди.

БАҚА ВА ЮПИТЕР

Бир баҳорда фалокат босиб
Ботқоқликда яшовчи Бақа—
Шу ердаги тоққа жойлашиб,
Яшай кетди султонлардақа.
Жаннатмакон майсалар аро
Сояларда қуриб масканни,
Сезмай қолди санқиб бепарво
Жазира ёз қанот ёзганин.
Кўтарилди тоғ тўшидан нам,
Қиздиради аямай қуёш.
Бақа бермай иссиққа чидам
Ёлворади кўзларида ёш:
«Ё худолар! Илтифот қилинг,
Улиб кетмай мен бир бечора!
Ер юзини сувга фарқ қилинг,
Тагимга нам қалқиса зора!»
Овоз солиб кўкка кетма-кет:
«Аяма,—деб,—мендан караминг»,
Одамзоднинг оҳи етмаган
Худонинг ҳам бузди оромин.
«Ҳой, бефаҳм,—Юпитер—худо
Овоз берди Бақага вазмин.—
Мен кўмгунча элни беҳуда
Сен ботқоққа тушсанг бўлмасми?»

Озми дейсиз, бу кенг дунёда
Узим бўлай дегувчи одам.
Қолсинмишу ўзи бир ёнда—
Олиб кетса дунёни ўт ҳам.

ШАЙТОНГА ТУҲМАТ

Қайси хил баъд ишни қилсак биз, аксар—
Гуноҳни бошқага тўнкаймиз яксар.
Баҳона топади мудом ёлғончи:
«Бу ишга қистади мени фалончи».
Айбни тўнкашга топмасак биров—
Ағдарамиз уни шайтонга дарров,
Ҳолбуки, бўлмаган бу ерда изи,
Бунга мисол лак-лак. Мана янгиси:
Қайси бир замонда,
Машриқ томонда—
Бўлар эди битта коҳин Бараҳман,
Тилида динига собиту бурҳон,
Тамоми бошқача аммо аслида,
(Мунофиқлар учрар улар наслида).
Бу гапни қўяйлик, бошқа ёқда гап,
Бошқалар яшарди роҳибларга хос,
Фақат шу бараҳман бузарди бир оз
Ва лекин бошлиғи турарди тергаб,
Пўлдан чиққанларга жуда қаттиққўл,
Жазо олмай десанг—доим ҳушёр бўл.
Аммо бўш келмасди бизнинг Бараҳман.
Етиб келди охир рўзи рамазон,
Энди гўшту тухум емоқлик мамнуъ,
Аммо у—
Кечаси ҳаммадан пинҳона тутиб,
Қорин тўқлай, деди, хом тухум ютиб,

Шам ёқиб, ўтида илитар аста,
Кўзин узмас, қани еса бирпасда.
Бошлиғидан кулиб, суради хаёл:
«Мени тутиб бўпсан, эй узун соқол,
Тухумни ютаман, мана, бемалол».
Шу пайт назоратчи билдирмай кириб,
Роҳибни бу гуноҳ устида кўриб,
Зуғум билан қилди унга сиёсат:
«Эй, роҳиб, қилмишинг оғир жиноят!»
«Кечиргайсан мени, вали бузруквор,—
Кўзларидан ёши оқиб шашқатор,
Ялиниб-ёлворди унга Бараҳман,—
Мени йўлдан урди лаънати шайтон».
Ва шунда бирдан—
Шайтон чиқиб келди ўчоқ ортидан,
Ва деди: «Уял,
Тухумат қилмоқликдан менга ҳар маҳал.
Ахир, афандим,
Шамнинг оловида тухум илитиш
Ва уни кимсага билдирмай ютиш—
Илмини ҳозир мен сендан ўргандим».

БЎРИ ВА ЧҰПОНЛАР

Утар экан Бўри қўтон ёнидан,
Пахса ёриғидан кўрдик шу он—
Энг семиз қўчқорни танлаб подадан,
Бемалол бўғизлар уч-тўртта чўпон.
Жимгина ётарди чўпон итлари.
Ўзича дер Бўри, кетаркан нари:
«Агар бу ишни мен қилганимда-ку—
Қўтарар эдингиз қанчалик шов-шув».

КАККУ ВА МУСИЧА

Ғамгин каккуларди Какку бутоқда.
«Нима бўлди, ўртоқ, хафасан бунча?—
Ёқимли ғу-ғулаб сўрар Мусича.—
Ёки илиқ кунлар қолиб узоқда,
Кетиб умримизнинг авжи баҳори,
Шом бўлиб севгининг ажиб наҳори—
Қиш келаётган-чун чекасанми ғам?»
«Ахир кўз ёш тўкмай иложим қанча?—
Дер Какку,—мен сенга дафтарим очсам,
Дарду ҳасратларим нчимда анча.
Бахтим ярқ этдию ўтган баҳорда,
Ўзимга жуфт топиб чакалакзорда,
Ою-куним етиб, кўрдим мен фарзанд.
Аmmo болаларим мени олмас тан,
«Онангиз бўламан», десам-да ҳарчанд.
Умидим шумиди ахир улардан!
Ҳавасим келади товуқ, ўрдакка—
Жажжи жўжаларин суйса эркалаб.
Мен эсам доимо моховдай якка,
Меҳрини сезмадим шунча болалаб».
«Бечора, чиндан ҳам оғирдир дардинг,
Бунчалик аламдан ўлар эдим мен.
Хўш, қачон болангни очиб чиқардинг,
Ахир, бирон жойга солганмидинг ин?
Ҳайронман, қаердан ин ҳам қуардинг,
Қачон кўрмай—доим санғиб юардинг».

«Гапингни қара-ю, бола очай деб
Эсимни ебманми, қийнаб ўзимни.
Ин босиб ётмасдан, қилиб бирор эп—
Ўзга уяларга солдим тухумни».
«Ўзинг-ку, тошмеҳр экансан, яна,—
Болаларга нега қиласан таъна?»—
Дея жавоб берди унга Мусича.

Баъзи бир ота-ю онага пича—
Бўлсин дея дарс—
Езилди бу масал,
Болалар айбини оқлаш-чун эмас.
Болалар бемеҳр бўлишса агар,
Албатта, бу катта қусур саналар.
Аmmo ўсса улар сиздан йироқда,
Меҳрингиздан жудо бўлиб, фироқда,
Қаригач, улардан ҳузур-ҳаловат—
Кўрмасдан нолийсиз, ота-оналар,
Бунга айбдорсиз, ўзингиз фақат.

ХАСИС ВА ТОВУҚ

Дерлар хор бўлади хасис охири,
Чунки у борига қилмай қаноат,
Бўлган сари бўлсам, деб ўйлар фақат.
Аммо икки бўлмас ҳеч қачон бири.
Бунга мисол ўйлаб ўтирмай узоқ—
Бир чўпчак айтайин, қулоқ солиб боқ:

Бир киши бўларкан ўтган замонда,
Йўқ экан унинг ҳеч касбу ҳунари.
Аммо молу дунё кўп экан унда,
Сандиқларда тўла олтину зари.
Сабаб: бўлар экан унда бир товуқ,
Шундайин товуқки—ҳеч баҳоси йўқ.
Туғиб берар экан у ҳар кун тухум,
Оддий тухум эмас—нақ олтин тухум.
Бошқа-ку—шунгаям шукр қиларди,
Аммо хасис нафси қачон тўярди?
Оқиб турган бойлик кўринибди оз,
Ўйлабди: «Товуқни сўйсам бўлар—соз,
Юраманми бекор, куткилаб, чидаб,
Хазина бор дейман унинг ичида...»
Шундайин қасд қилиб ношукур банда
Товуқнинг бўғзига тортибди пичоқ.
Хазина ахтариб титкилаганда—
Чиқибди ичидан жўн ичак-чавоқ...

ИККИ БОЧКА

Икки бочка келар эди: бири виполи
Бошқаси бўм-бўш.
Жар солар: «Пўшт-пўшт!»
Биринчиси думаларди аста, маъноли,
Чиқармасди ун,
Иккинчиси кўтарар шовқин:
У тош йўлда тарақларди кўча чангитиб,
Кўпни гангитиб.
Уткинчилар бу даҳшатдан унлашиб ёқа,
Қочар четроққа.
Виноли бочка жим, вазмин думалар,
Тинмай шовқин солар қуруқ бочкалар.

Кимки ўз ишида солар ҳайқирик—
Биллинг, у—қуруқ.
Кимки ишчан, ўз сўзининг устидан чиқар,
Шон-шуҳрат топар.
Буюк одам йирик ишга қўл урса,
Ном чиқарар ишда сўзсиз, муқомсиз,
Шовқин-суронсиз!

АЛКИД¹

Алкид—Алкменанинг ботир фарзанди,
Куч-қудрат, мардликда йўқ унга тараф,
Бир кун тоғу тош, жарлар оралаб
Қўрқинчли тор йўлдан ўтиб борарди.
Йўлида кирпидек гужанак ётган
Недир—бир балога тушди-ку кўзи.
Кўзга элас илгар, бу нима ўзи?
Қасд қилди эзай деб товони билан.
Ё тавба, қарангки, ҳалиги бало
Қатталашиб бўлди икки баробар.
Алкид ғазабидан ўт бўлиб гўё —
Зил-замбил гурзи-ла зарб билан урар.
Сўнг мундоқ қараса,
Баттароқ каттарар ҳалиги нарса.
Тобора шишганча семириб ўсар,
Ҳатто офтобнинг нурини тўсар.
Алкид йўлига-ку—бўлган кўндаланг,
Бундай мўъжизадан ҳайрону гаранг,
Гурзисини ташлаб туриб қолди лол.
Шу замон Афина² кўрсатди жамол:
Ва дер: «Ука, бекор уринмагин, бас,

¹ Алкид—юнон мифологиясининг қаҳрамони Ге-
раклнинг исмларидан бири.

² Афина—донолик худоси (юнон мифологияси-
дан).

Яхши бил, бу бало—номидир Жанжал,
Тегилмаса кўзга илашар элас,
Лекин кимки у-ла олишса агар
Тобора авж олиб кетар баттарроқ,
Бас келолмас унга ҳатто баланд тоғ».

ЭШАҚ ВА ДЕҲҚОН

Ёз чоғи бир Деҳқон ўз даласига
Еллади Эшакни қўриқчи қилиб.
Қарға-чумчуқларнинг сур галасига
Егизмасин дея—ҳосилни қўриб,
Содда, ҳалол эди Эшаквой бирам,
Экин япроғига текизмади лаб.
Чўқитмади ҳатто бир донини ҳам,
Очофат қушларни қўймасдан ҳайдаб.
Аммо наф кўрмади полиздан Деҳқон,
Зероки, Эшаквой қушлардан қўриб,
Эгатларни босиб, топтаб, югуриб,
Экинларни тамом қилганди пайҳон.
Меҳнати чиппака чиққанин кўриб,
Эшакни таёқ-ла савалаб уриб—
Қалтак-ла аламин олди-ку Деҳқон.
«Бу кам,—дер кўрганлар,—бўлмаса нодон,
Ақли етмас ишга нега урар қўл?
Эй, беақл махлуқ, бундан баттар бўл!»

Тарафин олмасман Эшакнинг асло,
У, шаксиз, айбдор (олди-ку жазо).
Аммо—
Менимча, гуноҳи ҳеч эмасдир кам,
Полизни Эшакка ишонганнинг ҳам.

БУРИ ВА ТУРНА

Бўриларнинг очкўзлиги ҳаммага аён,
Суягини ташлай демас бўри ҳеч қачон.
Шунинг учун бир Бўрининг ҳоли танг бўлди,
Томоғига суяк кетиб, роса бўғилди.
Бўри нафас ола билмас, тупук ютолмас,
Ўлишига қолганди бирпас!
Бахти чопиб, шу орада Турна кўринди,
Бўри уни чақиргунча тоза уринди:
«Бу азобдан қутқазгин!»—деб қилди илтижо,
Турна бўйини чўзди Бўри оғзига расо,
Не-не машаққатлар билан суякни олди,
Кейин «Ҳақ бер!» деган сўзни ўртага солди.
«Ҳазилни қўй!»—деб бақирди еб тўймас ҳайвон,
Ҳақ эмиш-а? Яхшиликни билмаган подон!
Аҳмоқ калланг билан узун тумшуғинг-ла бил,
Томоғимдан омон чиқдинг, шунга шукр қил.
Ошнам, жўна, кўз ўнгимдан йўқолгин тезроқ,
Эҳтиёт бўл, яна кўрсам қиламан чатоқ!»

ЧУМОЛИ

Бор экан бир Чумоли, жуда паҳлавон,
Бундайини сира кўрмаган тарих.
Дерларки у (дарж этмиш ростгўй муаррих)—
Кўтарган экан бирдан икки арпа дон.
Боз устига ботиру, қўрқув билмас мард.
Қайда кўрса чувалчанг,
Тишлаб ҳолин қилар танг,
Ҳаттоки ўргимчакка дадил солар чавт.
Довруги кетган жуда
Қумурсқалар иннда,
Паҳлавоннинг таърифи—тилларда дoston.
Билинг, ортиқча мақтов—ҳамиша зиён,
Аммо кўп бошқачайди бизнинг Чумоли,
Донм мақтовда эди фикру хаёли.
Ҳар қанақа лофларга ишонарди у,
Бўлиб ўз зўрлигига маҳлиё, мағрур—
Қасд қилдики, шаҳарга борса-ю, шартта
Зўрлигини намойиш этса—албатта
Қойил қоларди унга кичигу катта.
Аравасига пичан ортганди деҳқон,
Чиқиб олиб устига аста шу замон—
Шаҳарга кириб борди «Рустами-doston».
Афсус, у кутгандай бўлмади аммо,
Уйловдики, шаҳарга келган ҳамоно—
Гурро-гурро йиғилар жами оломон,
Қилиб қолайлик дея уни томошо.

Лекин ҳеч кимса унга бермас эътибор,
Ҳар ким ўз ташвиши-ю, ўз иши-ла банд.
Чумоли ҳарчанд—
Ўзига қаратай деб ҳаммани якбор—
Бир баргни тортқиларди у ёну бу ён,
Дам эгилиб, дам турар, чиранар чунон,
Кошки бирорта одам қўйсайди қараб,
Бизнинг Чумоли полвон ниҳоят чарчаб,
Арава олдидаги кўппак итга дер:
«Ўзинг баҳо бер,
Борми шаҳарликларда кўзу фаросат,
Шунча ҳаракатимни кўрмаса, наҳот?
Чумолилар инида
Машҳур эдим-ку, жуда»,—
Дея юзи шувут Чумоли полвон
Йўл олди ўзининг инига томон.
Учрайди шундайин шум, масҳараб аз,
Зўрман, деб оламга солса-да овоз,
Лекин аслида
Кучаяди фақат маҳалласида.

ДЕҲҚОН ВА ИЛОН

Деҳқоннинг олдига келди-да Илон,
Дер: «Иноқ яшайлик энди, қўшнижон!
Бундан буён мендан чўчимагин сен,
Қарагин, бутунлай бошқачаман мен:
Баҳор теримни ҳам ўзгартдим ҳатто».
Илоннинг сўзига ишонмай Деҳқон
Қўлига болтани олди-да шу он
Дедики: «Ўзгарган бўлса-да теринг,
Барибир эскича — ёвуздир дилинг»—
Ва Илон бошини янчи у шартта.

Мабодо ишончни йўқотсанг агар,
Минг ниқоб ўзгартир, барибир бекор.
Алдашнинг фойдаси бўлмас мутлақо,
Худди Илон каби оласан жазо.

ТУЛҚИ ВА УЗУМ

Оч Тулки суқулиб бир боққа кирди
Ишкомда узумлар товланар эди.
Тулкининг оғзидан оқди сўлакай,
Узумки, бай-бай—
Хўп пишган, ширадор, мисли қаҳрабо,
Баландда осилиб турарди аммо:
Шуниси чатоқ,
Чиқа олар Тулки қаердан, қандоқ?
Қаранг, кўрмоқ бору—емоқ—мутлақо!
Хийла вақт талпиниб, уриниб бекор
Тулки умид узиб кетаркан базўр—
Алам билан деди: «Емоқ на даркор?
Шундоқ қараганда кўриниши соз,
Лекин узум—ғўр,
Тишинг қамашгани қолади холос».

ҚҰЙЛАР ВА ИТЛАР

Қарангки, қайси бир Қўй подасида
Очкўз бўрилардан асраш қасдида —
Оширилди соқчи Итларнинг сони,
Ахир йўқ бу ишнинг ёмон томони,
Лекин кўпайдики Итлар шу қадар—
Энди бўрилар-ку солмас хавф-хатар,
Аммо овқат ейди Итлар ҳам ахир,
Олдин Қўйлар юнгни ғажигишди тақир,
Кейин чек ташлашиб, терин шилишди,
Попада энди—
Бор-йўғи беш-олти Қўй қолган эди—
Уларни ҳам Итлар еб битиришди.

ДАФН МАРОСИМИ

Мисрда бирор бой кўз юмса агар,
Марҳумни дабада билан кўмсалар,
Тобутни элтишда мазорга қадар—
Елланиб йиғлашар шўрлик кимсалар.
...Фарёд қилишмоқда бир кўча одам,
Қариндош эмасдир уларга марҳум.
Уни кузатмоқда бепарво олам,
Ортда қолди уй ва қадрдон мардум...
Ўйлади ачиниб битта йўловчи
Ўтаркан шу ердан—мозор қошидан:
«Ҳойнаҳой, айрилган шунча йиғловчи
Туққанидан ёки қариндошидан...»
«Ҳой, яхшилар!—деди йўлда туриб у,—
Афсунгарман, пир боққан менга.
Агар истасангиз «қўлла, пирим!» деб
Жон ато қилайин қайта марҳумга!»
«Розимиз, розимиз!—қичқирди улар,—
Биз бечораларин хурсанд қил, ота!
Илтимос шу, беш кундан сўнг у ўлар—
Бўлса майли, унга жон қилгил ато.
Негаки: у тирик пайти оч-наҳор
Кун кечирдик қақшаб, кафтдаин жойда.
Агар у тирилиб, ўлса қайта бор—
Йиғлашга ёлланиб; кўрардик фойда».
Афсус, тиригидан—ўлиги азиз,
Шундайин кимсалар учрар шубҳасиз.

НОШУД АЙИҚ

Деҳқоннинг арава дўғасин ясаб
Яхшигина пулга сотишин кўриб,
(Бу иш чидам, ҳунар этади талаб)
Айиқ ҳам бу ишга гўё қўл уриб
Яшамоқчи бўлди, қаранг, бир замон,
Қасиру қусурга тўлди-ку ўрмон.
Қанча дарахтларни қилса-да нобуд
Айиқвой ношуд—
Уддалай олмади деҳқон ҳунарин.
Маслаҳат олай деб келди у сарн:
«Сабаби нимакин, билмадим, қўшни,
Менга дош беролмас ҳар қандай дарахт,
Ҳеч бука олмадим дўғага фақат,
Ахир, сири нима, айтгил, бу ишни?»
«Сирими?—дер деҳқон—сабр ва чидам,
Бу нарса аслида сенда йўқ, ошнам».

ТЕГИРМОНЧИ

Тегирмонга келадиган сув
Оқар тўғон остидан сизиб.
Олдин олса бўлар эди-ку,
Бошланганда сув йўлин тўсиб.
Тегирмончи эса бепарво.
Тешик кундан-кунга каттаяр аммо
Ва сувлар шариллаб оқар тобора.
«Қарасанг бўлмасми, эй тегирмончи!
Бўшашмай, ҳушингни йиғиб олсанг-чи!
Тегирмончи дерди: «Қилманг ваҳима,
Менга бир денгиз сув керакми, нима?
Сув етиб ортади тегирмон учун».
Яна уйқусини урар бемалол,
Сув эса оқарди бир ариқ мисол.
Фалокат ҳам етиб келди-ку бир кун:
Таққа тўхтаб қолди тегирмон тоши,
Тегирмончи хуноб, қотди-ку боши.
Қандай қилиб сувни тўхтатиш мумкин?
Тўғоннинг бошида кўрар тешигин.
Қарасаки дарёдан сув ичарди товуқлар.
Тегирмончи дарғазаб: «Кишт, ярамас махлуқлар!
Бошим қотиб ётибди ўзимнинг сув тополмай,
Сизлар келибсиз яна сув ичгани, уялмай!»
Қўлидаги саржинни отди у қулочкашлаб,
Хўш, айтинг-чи, бу ишдан кўрди экан қандай наф?
Ҳам товуғу, ҳам сувдан ажралди-да у бекор,

Уйига қайтди ночор.

Учратганман мен бундай жанобларни гоҳи-гоҳ,
(Бу масал-ла уларни қилайин дейман огоҳ).
Минг-минглаб маблағларни совуришиб беҳуда,
Уйда-чи—ҳисобли бўлиб олишар жуда.
Шамнинг қолдиғин тежаб солишар шовқин-сурон,
Бу хил қизиқ тежашдан ҳар қанақа хонадон—
Бўлади хонавайрон!

ДУБ ДАРАХТИ ВА ЧУЧҚА

Катта қари Дуб дарахти тагида
Очкўз Чўчқа ёнғоқни хўп ошади,
Тўйиб-тошди ҳам ухлади сояда,
Кейин туриб, ўзинча иш бошлади:
Тумшуқ билан қазиди дарахт илдизин,
Бутоқдаги Қарға унга гапирар:
«Ҳай, бу ишинг дарахт учун кўп зарар,
Илдизларин очсанг—дарахт қурийди».
Чўчқа дейди: «Майли, қурир, йўқ ишим,
Бу дарахтинг нима? Ғамин ким ейди?
Мен унинг ҳеч фойдасини билмайман,
Ачинмайман бутунлай чириса ҳам.
Менга фақат ёнғоқлари керакдир,
Семираман ёнғоқларни еб ҳар дам».
«Нонкўр чўчқа!—деди Дарахт шу замон,—
Тумшуғингни кўтаролсанг юқори,
Билар эдинг бу ёнғоқларнинг бари—
Шохларимда ўсиб, пишар, бегумон».

Нодон, жоҳил одам шундай бўлади,
Илму фанни, маърифатни сўкади,
Ҳам қўл силтар барча илмий асардан
Билмаски, еганин у мевалардан.

УРГИМЧАҚ ВА АСАЛАРИ

Савдогар дўконга келтирди газмол
Ҳаммага керакли, жудаям соз мол.
Дўконнинг олдида харидор тирбанд,
Қўли қўлга тегмай савдогар хурсанд.
Ҳасадгўй ўргимчак
Қарасаки—газмол бозори чаққон,
Савдогарнинг кўрган фойдаси лак-лак.
Хаёл қилди—очиб дарчада дўкон—
Савдо қилса у ҳам ўзи тўр тўқиб,
Тун бўйи кўз юммай, тинмай тер тўқиб—
Кўрикка қўйди у тўқиган тўрин.
Ўзича кеккайиб, кўтарди бурун:
«Эртага тонг отиб, бошланса бозор,
Менга оғиб кетар барча харидор».
Тонг отиб, савдо ҳам бошланди, аммо—
Ечилмас Ўргимчак қилган муаммо:
Айтганига бўлиб тамом тескари,
Супуриб ташланди тўрининг бари.
Аламидан чиқиб жигибийрони,
Ўргимчак ҳасрати тутар дунёни.
Дер: «Қани, меҳнатга лойиқ мукофот?
Солиштириб кўрсин жамики жонзод
Кимнинг тўқигани юпқа, нафисроқ?
Меникими ёки савдогарники?»
Асалари деди: «Албат, сеники,
Бу нарса азалдан маълум-ку, бироқ—

Кимга фойда бундай нафис тўрданки—
Ахир кийим бўлиб тўсмаса танни,
Ёки иситмаса бир оз баданни?»

Шундай асарларни суймайди жиним:
Улардан оламга тегмаса ҳеч наф.
Ҳаттоки баъзилар доим, бетиним—
Лол қолиб, уларни юрса-да мақтаб.

ТУЛКИ ВА ЭШАК

«Судралиб келмоқдасан, ҳей ақлли бош, қайдан?»
Эшакдан сўраб қолди Тулки бирдан бўлиб дуч.
«Худди Шер ётган жойдан!
Ошнам, қолмапти Шерда ҳозир у зўравон куч:
Илгари ўқирса Шер—инграрди кенг ўрмонзор,
Мен ҳушдан ажралардим,
Титраб, шошиб қолардим,
Ҳам қочардим шумрўйдан бош оған ёққа ночор.
Ҳозир ўлгудай қари, мункиллайдн ва бўшанг,
Дармони қолмапти ҳеч.
Яроқсиз гўла каби ғорда суринар аранг,
Ҳам мудрар эртаю кеч.
Ҳозир ундан қўрқмайди, билсанг, бирон жонивор,
Қадим аламлар учун тўламоқда Шер тўлов!
Ҳозир ҳамма унга ёв.
Қасдин олмоқда ҳар ким ўзича бериб озор,
Бири тишлаб ўтади,
Бири сузиб кетади!..»
«Сен ҳатто ёндошолмай келгандирсан албатта?»
Эшак сўзини бўлар шунда Тулки ошнаси.
«Ана холос!—дер Эшак,—мендан ҳам еди шатта.
Мен нега қўрқай ундан?
Хўп тепки еди мена,
Билсинки, чакки эмас Эшакнинг ҳам пошнаси!»

Шундоқ пасткашлар борки, обрўли ва зўр бўлсанг,
Сен томонга ҳаттоки кўз ташлай олмас бежо.
Мансабдан тушсанг агар, ҳам аҳволинг бўлса танг—
Биринчи дуч келгани бергай озор ва жафо.

ПАШША ВА БОЛАРИ

Айни баҳор чоғи, ям-яшил боғда
Эсаркан ғириллаб майин шабода,
Ингичка новдани қилиб арғимчоқ,
Пашша тебранарди ҳузур-ла.

Шу чоқ—

Болари бир гулда ғивирлар эди,
Уни кўриб Пашша кеккайиб деди:
«Бечора, ўзингни қийнайсан мунча,
Тинмайсан эртадан то кун ботгунча.
Агарда мен сенинг ўрнингда бўлсам,
Сулайиб қолардим бундай меҳнатдан.
Мендан ибрат олсанг бўларди ошнам,
Яшайман доимо гўё жаннатда.
Қилар ишим фақат—тўйма-тўй юриш,
Зиёфатларда бўлишлик меҳмон.
Мақтаниш эмасу—мен учун таниш—
Ўзига тўқ бўлган барча хонадон.
Маишатимни бир кўрсанг эди сан!
Қаерда бир тўю маърака бўлса —
Ҳаммадан олдин мен етиб бораман.
Тўйгунча роса—
Чинни идишлардан татиб таомлар,
Биллур қадаҳлардан симираман май.
Ҳали қўл узатмай туриб меҳмонлар—
Хоҳлаган нарсамни ейман тортинмай.
Истасам, жононлар ҳуснига қониб,

Атрофида бўлиб минг, бор парвона,
Чарчасам юзига, бўйнига қўниб,
Роҳат қилиб дам ҳам оламан яна».
«Хабарим бор,—деди Болари унга,—
Аmmo шундай гап ҳам етдики менга—
Сени ҳамма ёмон кўрармиш жуда,
Сен пайдо бўлганинг ҳамоно уйда—
Ҳайдашаркан қувлаб шармандаларча».
«Нима қипти,—дея тиржайди Пашша,—
Агар ҳайдасалар мени эшикдан,
Қиравераман-да, туйнук-тешикдан».

БУЛБУЛЛАР

Қуш тутувчи битта овчи баҳорда,
Булбуллар овлади чакалакзорда.
Солиб қўйди барин бир-бир қафасга
Булбуллар куйлаша бошлашди аста.
Нима етсин озод қанот қоқмоққа,
Куй-қўшиқ ярашмас экан қамоққа.
Аммо начора,
Сайрашар, аламдан диллари пора.
Улар орасида бир Булбул шўрлик
Чекарди ҳаммадан ортиқроқ хўрлик.
Ўз жуфтидан жудо этилганди у,
Тутқунликда дунё кўзга қоронғу.
Кўзида ёш билан қафасдан қарар,
Қайда қолди маҳбуб, у ширин дамлар?
Булбулнинг юраги қон бўлиб бутун
Азоб чекар эди тинмай куну тун
Ва ниҳоят деди ўзича ўйлаб:
«Ҳасрат-надоматдан борми сира наф?
Фақат нодон йиғлаб-сиқтар мушкулдан,
Оқил қутулмоқни излайди ундан.
Ой ярми қоронғу ярмидир ёруғ,
Мен ҳам бу балодан бўларман фориг.
Бизни ейиш учун тутмаган қушбоз,
Сездим, у қўшиққа хийла ишқибоз.
Мабодо, ногоҳон товушим ёқиб
Ва мен бечорага бахт кулиб боқиб—

Шартта тутқунликдан озод айласа!»—
Деб Булбул сайрашга тушди-ку роса,
Эрта тонг саҳардан токи субҳи шом
Булбулнинг «чаҳ-чаҳи» бўлмасди тамом.
Не бўлди охир?
У ўз қисматини қилди баттарроқ.
Ким ёмон сайраса—ўшани бир-бир—
Чиқариб юборди қафасдан қушбоз.
Булбул-чи? Қанчалик сайрар экан соз—
Шупчалик қўриқлар уни маҳкамроқ.

ХАСИС

Бир уйга кўмилган эди дафина,
Уни қўриқларди битта ажина.
Олибди у бирдан муҳим топшириқ,
Жинлар сараскарн қилибди буйруқ:
Кўҳиқоф ортига учсин у шу чоқ,
Бир ишни бажарсин—муддати узоқ.
Ахир, хизматчилик, ночор нетасан,
Буюрилган ишни адо этасан.
Лекин боши қотиб ўйланарди жин:
Дафинани қандай қилиб сақласин?
Ўзи йўқ, ким уни тураркан пойлаб,
Соқчи ёлласинми омборга жойлаб?
Ахир, бунинг хийла харажати бор,
Шундай ташлаб кетса—йўқ бўлар бекор.
Қолдириб бўларми бойликни бир зум?
Дарров кавлаб олиб қилишади гум.
Ҳидидан билишар одамлар пулни,
Ўйлай-ўйлай топди охир шу йўлни:
Хасис, зиқна эди бу уйда соҳиб,
Жин келди қошига бойликни олиб
Ва деди: «Эй, соҳиб, ҳурматим сенга,
Мен жўнаб кетяпман узоқ юртларга.
Бўлган эдим сендан жудаям мамнун,
Хайрлаша туриб, ошнолик учун—
Бойлигимни сенга этайин инъом,
Е, ич, маишат қил, хулласи калом —

Тортинмай, бемалол сарф айла, аммо—
Кунинг битиб ўлсанг бир кун мабодо—
Елғиз менга қолсин сендаги мерос,
Шартим шу холос;
Умринг узоқ бўлсин, қилайин дуо».
Дедию жин бўлди йўлга равона,
Ўтди неча йиллар, ўтди замона
Ва ниҳоят адо этиб хизматин
Ўйга қайтар жин.
Мана қадрдон уй, ҳу ўша хона,
Қарасаки... Ҳайҳот! Қалит қўлида
Хасис очдан ўлмиш сандиқ устида.
Қўл тегмаган, шундоқ турар хазина,
Бойлигига эга бўлди жин яна.
Жон-дилидан хурсанд бўларди нуқул:
Бутунлай текинга тушди қоровул.

Олтини кўп хасис—еб-ичмай кун-тун—
Қўриқларми уни ажина учун?

ДАВЛАТМАНД ВА ШОИР

Катта Давлатманд-ла Шоир бир маҳал
Қилишди жанжал
Ҳамда ҳукамолар этишсин деб ҳал—
Ҳар икков келишди қозихонага.
Шоир турар юпун, ғарибу ночор,
На эғни дурусту, на чориғи бор.
Бой эса ўралиб зар-шоҳонага
Турарди безрайиб, мағрур, димоғдор.
Шоир яратганга қилди илтижо:
«Ўзинг раҳм айла, эй қодир худо!
Етиб боргай сенга бу ўтли оҳим,
Ахир, ўзинг айтгил, надир гуноҳим?
Ешлигимдан тамом шўрдир пешонам,
На емишим тайин, на иссиқ хонам.
Бор-йўғим ҳаммаси хаёлда холос.
Ҳолбуки, менинг бу рақибим, паққос—
Меҳнатсиз, гидроксиз, қийнамасдан жон
Қасрларда сурар бемалол даврон.
Ноз-неъматлар ичра ёғ босиб яшар,
Шуми адолатинг, халлоқи башар?»
Тангридан Шоирга келди бир нидо:
«Наҳотки, сен учун арзимас асло—
Лиранг жаранглаши асрлар аро?
Уни-чи? Ҳеч кимса олмас ёдига,
Номи қолмас ҳатто зурриётинга.
Ахир, танлагансан ўзинг қисматни.

Олтину зар эмас, ўлмас шуҳратни.
Давлатмандга этдим мен дунё ато,
Етса эди унинг гидроки, аммо—
Сезсайди ўзининг арзимаслигин,
Сен яхши билгин:
У ўз толедан бўлиб норози—
Сендан кўра кўпроқ нолирди ҳозир».

БУРИ БИЛАН СИЧҚОНЧА

Оч Бўри подадан бир қўйни судраб
Олиб қочди узоқ хилват ўрмонга.
Меҳмонга чорлаган эмас, турган гап,
Тилкалади кўзи тўлганча қонга.
Терисини шилиб обдон, шошилмай,
Саранжом қилишга бир тушди, бай-бай,
Суюқларин бир-бир чайнаб, кемирди,
Кўринса ҳамки гўшт—очофатга оз,
Тамом қилолмасдан, тўйиб кекирди
Ва кечки овқатга қолдириб бир оз—
Емишнинг олдида ётди чўзилиб,
Ҳазми-таом қилиб, кўзи сузилиб.
Енида яшовчи ушоқ Сичқонча
Қаранг, зиёфатнинг ҳидин олганча—
Ўт-ўлан оралаб биқиниб келиб,
Секин бир парча гўшт эпини қилиб—
Кавагига қараб кўтариб қочди.
Бўривой ярқ этиб кўзини очди,
Чидолмасдан бундай юзсиз толонга,
Айюҳаннос солди бутун ўрмонга:
«Вой доду ҳайҳот!
Босқинчидан дод!
Ушланглар, тўсинглар, каззоб ўғрини,
Талаб кетди тамом бору йўғимни!»

Шундай ҳангомани кўрдим шаҳарда:
Ҳакамнинг соатин ўғри урибди.
Ўзи-ку ғирт каззоб бўлгани ҳолда
«Ушла ўғрини», деб додлаб юрибди.

ИККИ БАДМАСТ

«Салом, дўстим Фаддей!»—«Э, Егор, салом!»
«Бормисан, огайни, аҳволлар қалай?»
«Эшитганинг йўқми, менгина ўлай,
Худо уриб, уйни ёқвордим тамом.
Хонавайрон бўлдим...—«И-е, нима гап?
Бундай фалокатга не бўлди сабаб?»
«Ҳеч гапсиз, ҳайитда қилувдик байрам,
Отга ем солгани бордим ёқиб шам,
Очиғини айтсам, каллам эди ванг,
Шамим тушиб кетди, қочволдим аранг.
Ҳовли-жой, бор-йўғим куйиб кул бўлди,
Хўш, сенга не бўлди?»— «Фаддей, иш чатоқ,
Мана, кўрмайсанми, йўқ битта оёқ,
Сени урган худо мени ҳам урди,
Улмай қолганимга ҳайронман ўзим,
Мен ҳам ҳайит куни бўза олмоққа
Қоп-қоронғи тунда чиқдим чордоққа.
Ростин айтсам, роса тортиб олгандим,
Мастликда ёндирмай дея ғарамни—
Учириб олувдим қўлдаги шамни.
Жин туртиб юборди мени шотидан,
Чиқариб қўяёзди одам зотидан».
«Дўстлар, ўзингиздан ўпкаланг холос,—
Дер қуда Степан,—айтсам сизга рост—
Бирингиз ўт қўйган, бирингиз чўлоқ,
Ҳайрон қоладиган жойи йўқ мутлоқ.
Ёруғми—қоронғу, мастга фарқи кам,
Мастлар учун икки дунё бир қадам.

МУШУК ВА БУЛБУЛ

Тутиб олди бир кун Булбулни Мушук,
Уткир тирноқларин унга ботириб,
Яна бечорани эркалаб туриб—
Дедики: «Булбулжон, жоним тасаддуқ,
Эшитдим, зўрмишсан куйлаш бобида,
Довруғинг ҳар ёққа таралган жуда.
Менга мақтаб қолди Тулкиной—жўрам,
Овозинг жарангдор, соз эмиш бирам.
Қўшингинг эшитган хоҳ ёшу қари
Тамом мафтун бўлиб қолармиш бари.
Истардим мен ҳам—
Сенинг қўшингингни битта эшитсам.
Титрайверма бунча, ўзим айланай,
Бир сайра, Булбулжон, ўжарлик қилмай.
Қўрқма ҳеч, емоқчи эмасман сени,
Бирон нарса куйлаб овутсанг мени—
Қўйиб юбораман сени шу дамда,
Айшингни сурасан яйраб ўрмонда.
Куй-қўшиққа мен ҳам жуда ишқибоз,
Ҳаттоки оз-моз—
Хиргойи қиламан уйқу олдида».
Мушук сўзлар экан, Булбул-чи, шу дам—
Чангалида зўрға оларди нафас.
«Нега жимсан?—Мушук қисташни қўймас,—
Ҳеч бўлмаса жиндак куйла, қани бўл!»
Куйлашга чоғланди бечора Булбул,

Аммо чиқди ундан мунгга тўлиқ уи.
«Шунгами,— лаб буриб сўради Мушук,—
Бутун ўрмон халқи бўлишган мафтун?
Қани у, мақташган ёқимли қўшиқ?
Мушукчаларим ҳам донм миёвлаб
Обдан менинг ўзи жонимга теккан.
Қўшиқда мазанг йўқ, кўрдим мен синаб,
Қани, гўштинг қалай, ширинми экан!»—
Деб Мушук Булбулни ютди ямламай.

Фикримни оҳиста қулоққа айтай:
Куйлолмас буткул—
Мушук чангалида бўлганда Булбул.

БАЛИҚЛАР РАҚСИ

Ҳакаму боёнлар,
Фирт зўравонлар—
Зулмидан ёғилган шикоятларга,
Эшитган қайғули ҳикоятларга
Чидолмаган Шер—
Салтанатни ўзим кўриб чиқай дер.
Бораётса, бир давангир Овчи ўт қалаб
Балиқ тутиб, қовурмоқнинг эди пайида.
Ўтга тушган балиқлар-чи сакраб, питирлаб,
Тўлғанарди бечоралар жон аччиғида.
Бунни кўриб Шер анграйиб, оғзини очди,
Сўнг Овчига ғазабин сочди:
«Қимсан ўзинг? Не қилипсан? Ўзи нима гап?»
«Қудратли шоҳ!—деди шунда Овчи довдираб,—
Оқсоқолман мен сувдаги жами жонзодга,
Булар эса сув остидан чиққан вакиллар.
Мана бугун, келишинга, муборакбодга—
Инғилдик бизлар».
«Улар қандай яшашмоқда? Бойми вилоят?»
«Олампаҳоқ, туриш-турмуш мисоли жаннат
Ва бизлар фақат—
Сенга узоқ умр тилаб тун-кун дуода».
(Балиқлар-чи, типирчилар эди товада)
«Қани, айт-чи,—сўради Шер,—улар не учун
Думларию бошларини силкитишяпти?»
«О доно шоҳ!—илиб кетди жавобни Овчи,—

Сени кўриб хурсандликдан рақс тушишяпти».
Ва шунда Шер оқсоқолнинг кифтига қоқиб,
Ҳам рақсларга марҳамат-ла яна бир боқиб,
Ўз йўлига кетди улоқиб.

ҚАРТАЙГАН ШЕР

Урмонларнинг ларзакори—Шери забардаст
Йиллар ўтиб қартайдию кучдан ҳам қолди.
Чангаллари аввалгидек темирдан эмас,
У даҳшатнок ўткир тишлар қайга йўқолди?
Судралади бир-бир босиб зўрға, бемадор,
Ҳаммасидан шу нарсага келар хўрлиги—
Ундан зарра чўчимасди учраган жонвор—
Боз устига, хафа қилиб ўтар шўрликни.
Улар эски аламлар-чун ўч олар бир-бир,
Дам мағрур от аямасдан тешиб ўтади.
Дам бир парча этин узиб олади қашқир,
Гоҳо хўкиз шохин ниқтаб сузиб кетади.
Бечора Шер аламини ичига ютиб
Бу хўрликка чидаб келар, бошқа илож йўқ.
Гоҳо-гоҳо ҳасрат билан чуқур хўрсиниб
Ўкиради, ноласи ҳам мунгли ва бўғиқ.
Қарасаки, эвоҳ, бир кун хезланар Эшак,
Жон жойини мўлжал олиб тепмоқчи, бешак.
«Э, яратган танграм!—дея Шер қилди фарёд,—
Бу қандай иснод?!
Эшакнинг тепкисин егандан кўра—
Жонимни ол, қутулайин ўлиб бир йўла!»

ШЕР, ЕВВОЙИ ЭЧКИ ВА ТУЛКИ

Жони жаҳди билан чакалакзорда
Еввойи Эчкини қувлар эди Шер.
Еб қўйгудек бўлиб очкўз назар-ла,
Улжасига энди етай-етай дер.
Шу пайт катта жарлик келди рўпара,
Аросатда қолди Эчки бечора.
Гўё энди унга ҳеч нажот йўқдай.
Аммо у камондан отилган ўқдай—
Жон аччиғи билан сакради бирдан
Ва қутулиб қолди очофат Шердан.
Шер эса тўхтади ночор, ҳансираб,
Тулки пайдо бўлди худди шу онда:
«Ие, давлатпаноҳ, бу қандайин гап?
Дер Шерни гиж-гижлаб,—ҳеч бир жаҳонда—
Шер нимжон Эчкидан панд еганми, хўш?
Шу куч, қудрат билан келдингизми бўш?
Кўраяпман—жарлик анчайин катта,
Аммо, албатта—
Битта сакрасангиз ўтсангиз керак,
Бекорга эмассиз ахир шерюрак.
Бу гапни айтяпман дўстлигим учун...»
Шернинг қони қайнаб, тўплаб бор кучин—
Жарликдан бир сакраб ўтмоқчи бўлди,
Аммо йиқилдию тил тортмай ўлди.
Буни кўриб турган дўсти меҳрибон
Жарликнинг тубига тушди-да аста,

Кўрсаки, чўзиллиб ётар ҳукмдор,
Унга хушомату хизмат нодаркор.
Тулкивой суюниб, бемалол яйраб
Қадрдон дўстига очди-ку аза:
Тишларин қайраб,
Бир ой Шер гўштига тўйди у роса.

ОЛМАХОН

Шернинг хизматида эди Олмахон,
Билмадим не юмуш, бажарар қандоқ,
Лекин хизматидан Шернинг вақти чоғ,
Шерга маъқул бўлиш эмасдир осон.
Шу-чун Олмахонга бир аравада
Ўрмоннинг ёнғоғи этилмиш ваъда.
Аммо бу ваъдадан йўқ сира дарак.
Олмахон кўпинча очу-жонҳалак,
Шер олдида кўз ёш аралаш кулар,
Ўрмонда дўстлари кўзга илнар.
Гоҳ унда, гоҳ бунда сакраб шохма-шох
Бемалол тўйгунча чақишар ёнғоқ,
Унинг-чи, мўлтираб, кўзи пирпирар.
Ўлгудек ҳаваси келарди, бироқ—
Ёнғоқзорга бир зум қўйғали қадам
Фурсати йўқ эди унинг сира ҳам.
Шернинг хизматига чақиришарди,
Бирпас кўринмаса—бақиришарди.
Ниҳоят, Олмахон қариди тамом,
Шернинг ҳам кўнглига урди вассалом,
Вақт етди, берилди унга истеъфо,
Ҳам ўша ваъдага қилиниб вафо—
Бир арава ёнғоқ этилди пешкаш,
Ёнғоқмисан—ёнғоқ эди-да, яккаш.
Лекин афсусларки, бир нарса чатоқ:
Олмахоннинг тиши қолмовди мутлоқ!

КАККУ ВА БУРГУТ

Марҳамат қилдию Бургут бир куни—
Булбулнинг ўрнига қўйди Каккуни.
Каккувой бу янги мансабга миниб,
Гердайиб, баланд бир дарахтга қўниб
Куй-қўшиқ бобида билган ҳунарин
Қушлар эшитсин, деб ташлади тўкиб.
Қарасаки, қушлар қочишар нари,
Бирн кулиб кетар, бошқаси сўкиб.
Беқиёс ранжиди Какку бу ҳолдан,
Бургутга қушлардан қилди шикоят:
«Эй, ҳукмдор,—деди,—фармонинг билан—
Булбул бўлганимдан мамнунман ғоят.
Аммо қушлар мени қилишмас ҳурмат,
Устимдан кулишга этишар журъат».
«Дўстим, мен подшоман, эмасман худо,—
Дер Бургут,—беҳуда полнйверма, бас.
Каккуга Булбул деб ном бердим, аммо—
Уни Булбул қилиш қўлимдан келмас».

УСТАРЛАР

Танишимга дуч келдиму йўлда бир сафар
Икковимиз тунаб қолдик қўноқхонада.
Қўзларимни эндигина очгандим саҳар—
Маълум бўлди—ошнам тажанг, ташвишда жуда.
Ухлаб қолган эдик тунда серчақчақ, беғам,
Энди қулоқ солиб кўрсам—бошқача ошнам:
Гоҳ қичқирар, гоҳи инграр, уҳ тортар гоҳи
«Ҳа, азизим, нима бўлди, дардинг бор чоғи?»
«Соппа-соғман...

Уҳ! Ҳалиги... соқол оляпман».

«Шу холосми?» Қарасамки, ўрнимдан туриб
Йиғламоқдан баттар бўлиб бизнинг ҳазилкаш,
Буриштирар афтин ойна олдида яккаш,
Худди биров терисини олгандай шилиб.
Англаб олдим, недир бонс бундай қийноққа.
«Ажаб!—дедим.—Сен ўзингга қилсанг-чи, шафқат,
Қўлингдаги устарамас, ўхшар ўроққа,
Соқол-мўйлаб олмай азоб беради фақат».
«Рост айтасан,—деди ошнам,—ўтмас устарам,
Буни сезмай бўлармиди—ишлайди каллам,
Ўткиридан қўрқаман-да, лекин оғайни,
Кесиб кетса ноҳос шартта биронта жойини».
«Сенга айтай, сўзларимга ишонгин, ўртоқ,
Ўтмас пичоқ қўл кесади, дейдилар кўпроқ,
Қўлга олиб устаранинг энг ўткирини—
Ишлатавер билиб олиб роса сирини».

Бу қиссамнинг ҳиссасини мен сизга айтсам—
Учраб қолар гоҳо-гоҳо шундайин акам:
Ақли доно дуч келганда қочиб нарига
Қулоқ тутар нодонларнинг пуч гапларига.

ҚАШШОҚ БОЙ

«Мазза қилиб ошаб, тўйиб ичмасанг
Бой бўлиш не ҳожат?
Пулни йиғиб босиш холосми фақат?
Улганда орқалаб олиб кетмасанг.
Бекорга қийнайди бойлар жонини,
Йўқ, менга бой бўлиш қилса-чи насиб,
Кал-кўрдан аямай дастурхонимни
Яшардим бой деган номга муносиб.
Қарамасдим сира пулнинг юзига,
Бўлардим сахий деб элга овоза».
Деди битта Қашшоқ ўзи ўзига,
Қулбасида, катда тортиб ҳомуза.
Қаршисида шу пайт бўлди-ку пайдо
Недир бир бало—
Биров дер сеҳргар, биров дейди жин,
Кейинги гап тўғри бўлиши мумкин,
Бундай иш жишлардан келар аввало.
Пайдо бўлиб шу он сўз бошлаб депти:
«Барини эшитдим, бой бўлгинг кепти,
Нима учунлиги ҳам бўлди аён,
Майли, ёрдам берай, ма сенга ҳамён,
Ичинни очиб кўр, битта червон бор,
Уни олсанг яна бошқаси тайёр.
Гап шундай, ошнам,
Ўз қўлингда бўлиш бою бокарам.
Ушла буни, пулни хоҳлаганча ол,

Кўнглинг тўлганича суғур бемалол,
 Билиб қўй аммо:
 Сарф қила олмайсан бирор червонни—
 Сен то—
 Дарёга ташламай туриб ҳамённи».—
 Дедю шу замон бўлди зим-гойиб,
 Қашшоқ ҳамён билан қолди анқайиб.
 Жинни бўлаёзди хурсандлигидан,
 Ва лекин ўзига келдю бирдан—
 «Ё бахт!»—деб қўлини ҳамёнга урди,
 Очдю ичида бир червон кўрди.
 Тушими, ўнгими, бу қанақаси?
 Олса, тайёр турар яна бошқаси.
 «Оҳ,—дер бизнинг Қашшоқ,—келди-ку омад,
 Қани, то тонггача пул йиғиб олай.
 Эртага бўлволиб роса бадавлат
 Айшимни сураман аканг қарағай».

Бироқ эрта билан хаёл бошқача:
 «Тўғри, бир нималик бўлдим-ку пича,
 Берганнинг бетига қарама, деган,
 Қамайиб қоларми олганим билан,
 Нима қипти яна шунча пул олсам,
 Тайёр ҳамён бўлса, наҳот эринсам?
 Тўғри, ҳар нарсага етади қўлим,
 Оту аравами ёки ҳовли, боғ.
 Аммо сотиб олсам бўлмасми қишлоқ?
 Ҳамён бир кун турса, етади пулим,
 Шундай ёки фурсатдан фойдаланмайми?
 Емасам-ичмасам—ўлмасман, майли,
 Яна бир кун чидаб, тутайин рўза,
 Дарвоқе, кейин-ку қиламан маза.»

Аммо кун ҳам ўтди, ҳафта, ой-йиллар,
 Пулнинг саноғига етолмас Қашшоқ,
 Еяр-ичарида тайин йўқ, бироқ—
 Тонг отди дегунча—ҳамён титкилар.
 Уззу-кун тинмайди, олдидан кетмас,

Тунда чўтлаб кўрса—нимадир етмас.
Ҳамёни ташлашни ўйлаган заҳот
Юраги орқага тортиб кетарди,
Дарёнинг бўйидан қайтиб кетарди.
Ва дерди: «Наҳот—
Шундайин ҳамёндан бўлсам-а жудо,
Оқиб турибди-ку сувдайин тилло».
Ва қарангки, Қашшоқ бирдан қартайди,
Эти бориб етди суякка обдан,
Худди тиллосидек ранги сарғайди,
Иши йўқ олдинги орзулар билан,
Зўрға қимирлайди, ғирт рамақи жон,
Соғлигу роҳатдан қолмади нишон,
Аммо ҳали ҳам қўли қалтираб
Ҳамёндан червонни тортар битталаб.
Пул тортиб, пул тортиб—нима интиҳо?
Бойлигини суқ-ла қилган томошо—
Кулбадаги ўша ёғоч катида,
Тўққиз миллионни санар пайтида—
Қашшоқ бойимизнинг узилди жони,
Исқотига қолди пули, ҳамёни.

ЭШАК

Бир деҳқонда бўларди Эшак,
Ўзин ювош тутарди бешак,
Деҳқон ундан эди кўп мамнун,
Ва ўрмонда йўқолмасин-чун
Осиб қўйди унга қўнғироқ.
Эшак бундан жуда керилиб,
Ўзин катта мансабдор билиб,
(Орден олдим деб ўйлаб гўё)
Пайдо қилди зап кибру ҳаво.
Кўп қимматга тушди бу бироқ,
(Эшакларга бўлгудек сабоқ)
Мен олдиндан айтиб қўяйин,
Эшакларнинг обрўйи—тайин,
Осилмасдан аммо қўнғироқ
Яшар эди Эшаквой тинчроқ.
Ораласа агар чорвоққа,
Неки бўлса уриб қурсоққа—
Киши билмас жўнаб қоларди,
Энди ёмон ортди-ку дарди:
Қаерга бош суққани чоғи
Бўйнидаги зўр қўнғироғи—
Жарангларди тиним билмасдан,
Эгаси ҳам раҳм қилмасдан—
Таёқ билан ҳайдарди уни,
Қозигини ниқтарди қўшни

Ва мансабдор Эшак бечора,
Калтак ея-ея тобора—
Эти бориб битди суякка,
Етолмаса керак кузакка.

ИТ БИЛАН ОТ

Қайси бир деҳқоннинг Ити-ла Оти
Негадир тортишиб қолишди бир кун.
«Ҳа, бойвучча,—деди Ити сўз отиб,—
Менга қолса сени ҳайдардим бутун.
Юк ташиш, ер ҳайдаш—нимаси қийин?
Бошқа бирор ишни билмайсан, тайин.
Менга тенглашишга сенга йўл бўлсин?
Хоҳ кеча, хоҳ кундуз олмайман ҳеч тин.
Кундузи ўтлоқда подага қараб,
Тунлар ухламайман уйни қўриқлаб».
«Албатта,—деди От,—гапларнинг тўғри,
Сен борки, бу уйга киролмас ўғри.
Аммо агарда ер ҳайдамасам мен —
Бунда нимани ҳам қўриқлардинг сен?»

УККИ ВА ЭШАҚ

Кўр Эшак йўлидан қолди адашиб,
(Олисроқ сафарга чиққанди шошиб)
Тунда чангалзорга кирволиб, қаранг—
Қаёққа юришни билолмай гаранг.
Кўзи очиққа ҳам ташвиш етарди,
Хайриятки, унга Укки учради.
Шу замон Эшакни бошлади йўлга,
Маълум—тунда ўткир Уккининг кўзи,
Қаерда чуқур бор, қаерда тўнка—
Бемалол кўрарди гўё—кундузи.
Текис йўлга чиқиб олишди саҳар,
Бундай йўлбошчидан ажралиш увол,
Эшаквой қистади: «Менинг билан қол,
Бирга кенг дунёни қиламиз сафар».
Керилиб Эшакка минволди Укки
Ва йўлга тушдилар улар шод-хуррам.
Аммо гап шуки—
Қуёш чиқса Укки кўрмасди сира.
Лекин Уккимиз ҳам эди кўп ўжар,
Тинмасдан Эшакка маслаҳат берар:
«Эҳтиёт бўл!»—дерди.—Унгда бор ботқоқ!»
Ботқоқ йўқ эди-я, чап—ундан чатоқ,
«Чапроққа юр дедим, янаям чапроқ!»
Ва икков гуп этиб жарга қулади.
Йўлбошчинг кўр бўлса — шундай бўлади.

ИЛОН

Худодан ёлбориб сўради Илон—
Булбулнинг овозин қилгил,— деб,— инъом.
«Иўқса ёруғ дунё мен учун ҳаром,
Негаки, мен пайдо бўлсам ҳар қачон—
Занфроқ жонзодлар қочади чунон,
Зўрроғидан аранг сақлагайман жон.
Бас, бундай ҳаётдан росаям тўйдим,
Кошкнйди, булбулдек сайрагандайдим—
Ўрмон жонзодларин солиб ҳайратга
Сазовор бўлардим иззат-ҳурматга,
Тўрга олишарди даврада мени».
Худо инобатга олиб арзини
Совуқ вишиллашдан қутулди Илон,
Ҳамда шу замон—
Баланд бир дарахтга ошиён қуриб,
Сайради булбулдек у «чаҳ-чаҳ» уриб.
Гала қуш дарахтга қўндию, шу он—
Қўшиқчини кўргач, қочди ҳар томон,
Бундай совуқ турққа чиндар эди ким?
«Наҳотки ёқмаса меннинг товушим?»—
Дея сўраб қолди ўпкалаб Илон.
«Иўғ-е,—деди Майна,—ёқимли бирам,
Булбулдан, албатта, эмасдирсан кам,
Лекин холис туриб ростини айтсам—
Юраклар ёрилди нишингни кўриб,
Сен билан ёнма-ён бақамти туриб—
Қўшигингни тинглаш—жудаям даҳшат,
Майли, куйлагину узоқдан фақат».

БУРИ БИЛАН МУШУК

Урмондан қишлоққа ҳаллослаб чоғиб
Кириб келди бир кун очофат Бўри.
Меҳмон бўлиб эмас—бир паноҳ тоғиб—
Узин қутқармаса—қурийдди шўри.
Орқадан овчилар тоғи қувдириб
Бўрининг жонини олишди роса.
Кошкийдди биронта эшикка кириб
Кўздан ғойиб бўлиб жонин сақласа.
Аммо дарвозалар бариси қулфлоқ,
Бўривой ҳар томон аланглаб шу чоқ—
Кўзи тушди девор узра Мушукка,
Бошлади шу замон ялиннишликка:
«Мушукжон, жон дўстим, айта қол тезроқ
Бунда деҳқонлардан ким раҳмдилроқ?
Ҳу, қувиб келяпти кўп овчи, тоғи,
Мени душманлардан яширсин ҳозир».
«Ун-ай бўлса, тезроқ Степанга чоп,
Кўп раҳмдил одам»,—дер Мушук шу топ.
«Иўғ-е, чанг солганман унинг қўйига».
«Балки қўяр сени Демьян уйига?»
«Қўрқаманки, қасдин олар у мендан,
Тортиб кетган эдим эчкисин зимдан».
«Трофимга бор-чи?»—«Худо сақласин
Баҳорда егандим унинг тўқлисин».
«Аҳволинг чатоқ-ку... Эҳтимол Клим...»
«Оҳ, дўстим, бузоғин қилганман тилим...»

«Уҳ-ҳў, ишинг беш-ку, қара-я, қуда—
Сен бутун қишлоқни тузлабсан жуда.
Мени яширсин деб чекма оҳу-воҳ,
Бунда тополмайсан ўзингга паноҳ.
Барча ҳаракатинг кетар беҳуда.
Ўзингнинг қилмишинг—ўзингдан кўргин,
Нима эккан бўлсанг—ўшани ўргин».

ШАЛОЛА ВА БУЛОҚ

Шалола қоядан тушар улуғвор,
Қўшириб, югуриб, ҳовлиқиб оқар,
Тоғ бағрида эса кичик Булоқ бор,
Шифоли суви бор, ҳаммага ёқар.
Бир кун Булоқ томон қараб Шалола—
Гердайиб дедик: «Тавба, бу не гап
Мен—улуғ, сен эса митти бир бола,
Лекин сенга қўноқ кўп келар, ажаб,
Ажаб эмас; мени кўргали келса,
Ва танг қолса тошиб оқишларимдан.
Салқин соҳилимда юргани келса,
Завқ олса тошларни чақишларимдан....
Лекин менга эмас, сенга келишар,
Сабаби нимади?»

Булоқ ҳам дарҳол:
«Даволанмоқ учун менга келишар!»
Деб аста шариллаб оқди бемалол.

ҚҰЙЧИВОН

Савва деган қўйчивон бойнинг қўйини боқарди,
Бирдан камайиб кетди қўйлариннинг туёғи.
Йигитимиз кўп хафа, тушинб қошу қовоғи,
Қимки унга дуч келса—достон бўларди дарди.
Жуда очофат бўри бўлган эканмиш пайдо—
Қўрага яқин жойда.
Қўйларини қийратиб, нуқул тортиб кетармиш,
Шартта тишлаб, бўғизлаб, ортга ортиб кетармиш.
Одамлар ачинишар: «Бўри, ахир—бўри-да,
Қўй деганнинг шўри-да».
Ҳамма оёққа турган, бўри йўлин пойлайди,
Лекин ғалати жуда:
Савванинг қозонида—
Гоҳи биқин, гоҳида калла-поча қайнайди.
(Аслида ошпаз эди, қўли эгрилиги-чун
Қишлоққа бўлиб қувғун
Қилинганди подачи,
Овқатнинг мазасини билар эди у пича...)
Бўрини қарғай-қарғай, изларди бутун қишлоқ,
Тўқай титиб чиқибди, топилмас изи бироқ.
Дўстлар, бўлмай овора, ўйлаб кўринглар бир оз:
Қўйини еган — қўйчивон, бўри — баҳона холос.

ОЛМАХОН

Қишлоқда, байрам чоғи,
Бойнинг катта равоғи—
Олдида тўпланганди бир тўп оломон.
Жуда қизиқ томоша:—
Гилдирак ичра шоша—
Югурарди Олмаҳон.
Ёнидаги қайиндан кузатар Қизилиштон.
Айланарди гилдирак,
Олмаҳон-чи, пилдираб
Чопарди, оёқлари кўзга ташланар элас.
Думлари патак-патак,
Тиним билмасди бирпас.
«Менга қара, қадрдон,—
Дер унга Қизилиштон,—
Мумкин бўлса, айт-чи сан —
Бу ерда на қиляпсан?»
«Менинг азиз дўстгинам,
Ишларим кўпки бирам,
Мен—чопарман боёнда,
Емоқ-ичмоқ қаёнда,
Ҳатто нафас ростлашга ҳам йўқ фурсат»
Ва Олмаҳон кетди яна югуриб.
Ҳа-я,—дер Қизилиштон—
Қанотин қоқа туриб—
Меҳнатинг менга аён,
Минг югур, бир жойда турибсан фақат».

СИЧҚОНЛАР

«Вой, синглим, фалокат!—дея кемада
Шеригига қараб чийиллар Сичқон.—
Кема тешик экан, аҳвол кўп ёмон,
Сув-чи, тагхонани босди чамамда.
Роса бурнимгача кўмди-я, паққос.
(Аслида панжаси ҳўл бўлган холос).
Ажабо, дарғамиз мастми ё гаранг,
Сувбонлари ялқов, қимирлар аранг.
Ҳеч қандай тартиб йўқ, хулласи калом,
Кема сув остига кетяпти тамом!
Бақриб ҳаммани қилдим мен огоҳ,
Қайси гўрда, ҳеч ким солмайди қулоқ.
Тарқатган эмишман бўлмағур гаплар,
Ишонмасанг гар—
Бориб тагхонани кўриб келгин бир,
Кема ҳали замон чўкади охир!
Сингилжон, бекорга бўлмайлик ҳалоқ,
Қимирла тезроқ,—
Бу тешик кемадан сакрайлик бирга,
Кўпам узоқмасдир, етармиз ерга!»
Сувга сакрар шу зайл икки шошқалоқ
Ғарқ бўлди бироқ.
Дарға-чи, кўрсатиб ажиб маҳорат,
Кема манзилига етди саломат.
Туғилиши мумкин ҳақиқий савол:
Кема тешигидан кирганмиди сув?
Қирувди ва лекин тўсилган дарҳол:
Қолган гаплар эса—бекорчи шов-шув.

ТУЛКИ

Қаҳратон қиш чоғида,
Қишлоқ яқинроғида,
Саҳар пайти ўйиқдан Тулки келиб ичди сув.
Ўзининг янглишими,
Ё тақдирнинг ишими,
Ҳарқалай думин учи тўнгиб музда қолди-ку.
Айтгулик бало эмас,
Қаттиқроқ силтанса, бас,
Балодан қутуларди шу пайт нечоғлиқ осон,
Қоларди озроқ туки,
Етиб оларди Тулки—
Одамлар уйғонгунча ўзин уйига омон.
Лекин қиярми кўзи?
Дум десанг—думдек ўзи;
Серпар, юмшоқ, нақ олтин!.. Уйлар: кутмоқ яхшироқ,
Уйқуда-ку ҳали эл!
Балки эсар илиқ ел.
Муз эриб, думим бўшар, доғсиз кетмак яхшироқ...
Тулки кутмоқда ҳануз,
Баттарроқ тўнгмоқда муз,
Қарасаки, тонг отиб, эл аста қўзғалмоқда.
Чора топмас нотавон,
Ўзини урар ҳарён,
Лекин думи ажралмас, ёпишгунча қолмоқда.
Ариб Тулкининг шўри,
Кўриниб қолди Бўри.
«Азиз дўст! Отажон!—дер Тулки,—ўламан, қутқар!
Бўри тўхтади шу зум,

Ғажилиб узилди дум.
Бўриларда шундоқ — жўн қутқариш усули бор,
Тентагим думсиз қолди,
Тез уйига йўл солди,
Хайрият, шилинмади терим, деб Тулки хушвақт.

Уйлайманки, бу масал маъноси жуда аён;
Озроқ тукдан воз кечиб, Тулки гар ўша замон
Кетсайди, думсиз қолмас, ҳам бўлмас эди бадбахт!

ИККИ БОЛА

«Сенюша, бошланмай туриб ҳали дарс,
Юр боққа,
Чўнтагимиз тўлсин ёнғоққа!»
«Қўй, Федя, ёнғоққа бўйнимиз етмас,
Биласан-ку, дарахтлар баланд,
Иккаламиз уриниб ҳарчанд
Чиқолмасдан овора бўлиб,
Қўйнимиз пуч ёнғоққа тўлиб
Қайтмайлик-да, ахир, ўртоқжон!»
«Эй, қўйсанг-чи, бу — жуда осон,
Куч етмаса—каллангни ишлат:
Сен тагимдан кўтариб фақат
Чиқарсанг бас пастдаги шохга,
Тўйдираман роса ёнғоққа».
Боққа қараб чопишди дўстлар,
Сеня ёрдам йўлини кўзлар.
Кучаниб, чираниб, ботганча терга
Чиқарди дўстини баландроқ ерга.
Федявой чиқволиб қараса: эҳ-ҳе—
Ёнғоқ демаганинг—сен ею-мен е.
Хоҳ тўлдир чўнтакни, хоҳ ур қурсоққа,
Етиб ортар ҳатто ўртоққа.
Лекин бундан Сеняга не наф,
У бечора пастда ялар лаб.
Федявой тепада ковшаб ёнғоқни—
Дўстига ташларди қуруқ пўчоқни...

Бор дунёда шунақалар ҳам,
Дўсти ёрлар беришиб ёрдам
Кўтарилса юқориоққа,
Сўнг уларни олмас пўчоққа.

КАККУ ВА ХҲРОЗ

«Қандай сайрайсан, Хўроз,
Савлатдор, жаранг овоз!»
«Сен-чи, эркам Каккужон,
Сайрашинг чўзиқ, равон,
Урмонда қўшиқчи йўқ сендай ёқимтой ва сөз!»
«Сени, қўшним, ўлгунча эшитишга тайёрман!»
«Тўсатдан, сулувгинам,
Сайрамай қолсанг бир дам,
Улай агар, тоқатим тоқ, кутаман!
Бошлай қолса экан деб, қонлар ютаман....
Қайдан бу хилда овоз?
Бундай оҳанг қайда бор?
Соф, мулойим, жарангдор...
Ҳа, наслингиз шундоқроқ; ўзи миттигина қуш,
Лекин сайраган чоғда ип эшолмас булбул ҳам!»
«Қуллуқ, қўшни, кўнглим хуш,
Агар чин дилдан айтсам,
Сен жаннат қушчасидан сайрайсан ёқимлироқ,
Эшитганлар ҳаммаси шундай мақташар иноқ».
Қайдандир учиб келган Чумчуқ деди шу замон:
«Дўстлар, бир-бирингизни мақтанг то бўғилгунча,
Лекин куйингиз ёмон!»

Гуноҳдан жиндак қўрқмай, уялмай Какку нечун—
Хўрозни мақтар бунча?
Хўроз олдин Каккуни хўп мақтагани учун!

МАНСАБДОР

Қадимда қайси бир мансабдор тўра
Тарк этиб шоҳона ўрнин бир йўла—
Плутон¹ мулкига бўлмиш равона,
Қисқаси—ўлибди, тўлиб паймона.
Мункарнакирлар ҳам келишиб шу чоқ
Намойи—аъмолдан бошлашди сўроқ:—
«Қасрда туғилдинг? Бўлган эдинг ким?»
«Эронлик, ҳокими вилоят эрдим,
Аммо дардман бўлиб тириклигимда
Вилоятни тутмай ўзим илкимда—
Мирзамга топширган эдим бор ишни».
«Ўзинг не қилардинг?»—«Билмай ташвишни—
Еб, ичиб, роҳатда умр ўтказардим,
Тутган қоғозига муҳр босардим».
«Унга жаннатдан жой этилсин ато!»
«И-е, адолатдан эмас бу—хато!»—
Дея Меркурийдан² чиқди зўр садо.
«Эҳ, укажон,—дер унга Эак³.—
Ростин айтсам, хомсан-да, жиндак.
Ахир ўзинг бундоқ ўйлаб боқ:
Бу мансабдор—қип-қизил аҳмоқ.

¹ Плутон—ер ости худоси (Рим мифи).

² Меркурий—савдо-содик худоси (Рим мифи).

³ Эак—Зевсинг ўғли, ер ости мулкининг ҳакам-ларидан бири. (Юнон мифи).

Шу фаросат билан мабодо
Юргизганда борми ҳукмини—
Хонавайрон этиб юртини
Одамларин қиларди гадо.
Қилмаганчун хизматин бажо—
Кўрдик унга жаннатни раво.

Дуч келди менга ҳам судда бир ҳакам,
Жаннатга тушиши аниқ унинг ҳам!

УЯТЧАН ҚИМОРБОЗ

Нима ҳам бўлди-ю, қаранг, бир замон
Йўлим тушиб қолди майхона томон.
Ҳавас қилгундайин бунда нима бор,
Фақат хийлагина қизиган қимор.
Ҳаммадан абжирроқ бир бўйдор йингит,
Башанг, яккакифт,
Чапанликда унга тенг келмас биров,
Довюраклик билан тикар эди дов.
Тўсатданки, унинг аҳволига вой:
Ёнида борини бериб қўйди бой.
Ютқизгач, минг бора ичса-да қасам,
Шерикларни қарзга кўнмас сира ҳам.
Жигибийрон бўлиб бизнинг бечора,
Эғнида кафтанни тикди, на чора.
Лекин омад кулиб боқмади унга,
Ўтмай бир фурсат—
Ички кийимида қолди у фақат.
Худди даладаги яланғоч тўнка.
Шу пайт келиб қолди уйидан чопар
Ва етказди унга шум хабар:
«Ўлим тўшагида ётибди отанг,
Ҳоли жуда танг.
Видолашиб қолсам, дейди сен билан
Етиб бораркансан ёнига тездан».
«Бориб айтгин,—деди бизнинг қиморбоз,—
Бу ерда бой бериб қўйдим мен оз-моз.

Үзи кела қолсин менинг ёнимга,
Шундай дея айтгин, отажонимга.
Бу ерга келиши унга ўнғайроқ,
Аммо мен — кийимсиз ва яланг оёқ
Юрсам кўчада—
Уят-да жуда».

МУНДАРИЖА

*Қарға билан Тулки. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	11
Машшоқлар. <i>М. Худойқулов таржимаси.</i>	13
Қарға ва Товуқ. <i>Ойбек таржимаси</i>	14
Қутича. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	16
Қурбақа ва Ҳўкиз. <i>Миртемир таржимаси</i>	18
*Қуёв танлар қиз. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	20
Бўри ва Қўзичоқ. <i>Чўлпон таржимаси</i>	23
*Читтак. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	25
*Эшак. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	27
Маймун ва Кўзойнак. <i>Ш. Саъдулла таржимаси.</i>	29
*Уч хотинлик. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	30
*Шунқор ва Товуқлар. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	32
*Бочка. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	34
Итхонага кирган Бўри. <i>Ш. Саъдулла таржимаси.</i>	36
*Тулки ва Суғур. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	38
Пўловчилар ва Итлар. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	39
Ниначи ва Чумолли. <i>Миртемир таржимаси</i>	40
Ёлгончи. <i>Ш. Саъдулла таржимаси.</i>	42
Овдаги Қуён. <i>Т. Тўла таржимаси.</i>	45
*Чўртан балиқ ва Мушук. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	46
Бўри ва Какку. <i>Миртемир таржимаси.</i>	48
Хўроз ва Инжу донаси. <i>Миртемир таржимаси.</i>	50
Деҳқон билан Қарол. <i>Уйғун таржимаси</i>	51
*Қарғача. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	53
*Фил — вилоят ҳокими. <i>М. Худойқулов таржимаси</i>	55
Эшак ва Булбул. <i>Чустий таржимаси.</i>	57

*Пулдор билан Этикдўз. М. Худойқулов таржимаси	59
*Фалокат босган Деҳқон. М. Худойқулов таржимаси.	62
Фил ва Лайча. Ф. Ғулом таржимаси	64
Мушук ва Ошпаз. Ш. Саъдулла таржимаси	65
*Ғозлар. Миртемир таржимаси	67
*Чўчқа. Н. Муҳаммадиев таржимаси	69
*Квартет. Ш. Саъдулла таржимаси	70
Япроқлар ва Илдизлар. Ойбек таржимаси.	72
*Бўри билан Тулки. М. Худойқулов таржимаси	74
Варрак. М. Худойқулов таржимаси.	75
Оққуш, Чўртан балиқ ва Қисқичбақа. С. Абдуқаҳҳор таржимаси.	76
*Майна. М. Худойқулов таржимаси	77
*Дарвеш ва Айиқ. Миртемир таржимаси	78
*Гуллар. М. Худойқулов таржимаси	81
*Деҳқон ва Қароқчи. М. Худойқулов таржимаси	83
*Синчков одам. М. Худойқулов таржимаси	84
*Шер овда. М. Худойқулов таржимаси	85
*Демьянининг балиқ шўрваси. М. Худойқулов таржимаси.	86
Саъва билан Каптар. М. Худойқулов таржимаси	88
*Тош билан Чувалчанг. С. Абдуқаҳҳор таржимаси	89
*Кўзгу ва Майнун. М. Худойқулов таржимаси	90
*Деҳқон ва Ажал. М. Худойқулов таржимаси.	91
*Соя ва Одам. М. Худойқулов таржимаси	93
*Шер билан Тулки. М. Худойқулов таржимаси	94
Булут. Миртемир таржимаси	95
Тухматчи ва Илон. М. Худойқулов таржимаси.	96
*Омад ва Гадо. М. Худойқулов таржимаси	98
*Бақа ва Юпитер. С. Аҳмад таржимаси	100
*Шайтонга туҳмат. М. Худойқулов таржимаси.	102
*Бўри ва Чўпонлар. М. Худойқулов таржимаси	104
*Какку ва Муснча. М. Худойқулов таржимаси.	105
*Хасис ва Товуқ. М. Худойқулов таржимаси	107
*Икки бочка. О. Қўчқорбеков таржимаси	108
*Алкид. М. Худойқулов таржимаси	109
*Эшак ва Деҳқон. М. Худойқулов таржимаси	111
Бўри ва Турна. Ш. Саъдулла таржимаси	112
*Чумоли. М. Худойқулов таржимаси	113
Тулки ва Узум. М. Худойқулов таржимаси	114
*Деҳқон ва Илон. М. Худойқулов таржимаси	115
*Кўйлар ва Итлар. М. Худойқулов таржимаси.	117
*Дафн маросими. Отаёр таржимаси	118

*Ношуд Айнқ. М. Худойқулов таржимаси . . .	119
*Тегирмончи. М. Худойқулов таржимаси . . .	120
Дуб дарахти ва Чўчқа. Ойбек таржимаси . . .	122
*Ургимчак ва Асалари. М. Худойқулов таржимаси	123
*Тулки ва Эшак. Миртемир таржимаси.	125
*Пашша ва Болари. М. Худойқулов таржимаси	127
*Булбуллар. М. Худойқулов таржимаси . . .	129
*Хасис. М. Худойқулов таржимаси	131
*Давлатманд ва Шоир. М. Худойқулов таржимаси	133
*Бўри билан Сичқонча. М. Худойқулов таржимаси	135
*Икки бадмаст. М. Худойқулов таржимаси	137
*Мушук ва Булбул. М. Худойқулов таржимаси	137
*Балиқлар рақси. М. Худойқулов таржимаси	140
*Қартайган Шер. М. Худойқулов таржимаси .	142
*Шер, Ёввойи эчки ва Тулки. М. Худойқулов тар- жимаси	143
*Олмагон. М. Худойқулов таржимаси	145
*Какку ва Бургут. М. Худойқулов таржимаси	146
*Устаралар. М. Худойқулов таржимаси . . .	147
*Қашшоқ бой. М. Худойқулов таржимаси . .	149
*Эшак. М. Худойқулов таржимаси	152
*Ит билан От. М. Худойқулов таржимаси . .	154
*Укки ва Эшак. М. Худойқулов таржимаси . .	155
*Илон. М. Худойқулов таржимаси	156
*Бўри билан Мушук. М. Худойқулов таржимаси	157
Шалола ва Булоқ. Миртемир таржимаси . . .	159
*Кўйчивон. М. Худойқулов таржимаси	160
*Олмагон. М. Худойқулов таржимаси	161
*Сичқонлар. М. Худойқулов таржимаси . . .	162
*Тулки. Миртемир таржимаси	163
Икки бола. М. Худойқулов таржимаси	165
Какку ва Хўроз. Миртемир таржимаси	167
*Мансабдор. М. Худойқулов таржимаси . . .	168
*Уятчан қиморбоз. М. Худойқулов таржимаси .	170

*© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1980 (тарж).

На узбекском языке

Иван Андреевич Крылов

БАСНИ

Перевод с издания изд-ва «Художественная литература», Москва, 1958 г.

Редактор *К. Қодиров*
Рассом *Ю. Габзалилов*
Расмлар редактори *А. Бобров*
Техн. редактор *Е. Поталова*
Корректор *Ш. Собирова*
ИБ № 912

Босмахованага берилди 25.03.1980 й. Боснишга рухсат этилди 05.10.1980 й. Формати 70×90^{1/32}. Босмахована қоғози № 1. Адабий гарнитура. Юқори босма. Шартли б. л. 6,43. Нашр л. 5,11. Тиражи 20000. Заказ № 95. Баҳоси 65 т.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти 700129, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат Комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 2-босмаховаси. Янгийул ш., Самарқанд кўчаси, 44.

Крилов И. А.

Масаллар / Тўпловчи М. Худойқулов; Сўз боши А. Шароповники.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. № 1766.

Улуғ рус масалчиси И. А. Криловнинг ўлмас асарлари дунёнинг жуда кўп тилларига таржима қилинган.

Қўлингиздаги китобда адибнинг ўзбек китобхонларига илгаридан маълум бўлган ва кўпгина янгидан таржима этилган масаллари жамланган.

Крылов И. А. Басни.

84P1